

॥ नमो नमो निम्मलदंसणस्स ॥

आगमसूत्र

सटीक अनुवाद

२८

अनुवाद श्रेणी सर्वक -

मुनि दीपरत्नसागर

બાલબ્રહ્મચારી શ્રી નેમિનાથાય નમઃ
નમો નમો નિમ્મલદંસણસ્સ

પ.પૂ. શ્રી આનંદ-દામા-લલિત-સુશીલ-સુધર્મસાગર ગુરૂભ્યો નમઃ

આગમસતીક અનુવાદ

નિર્યાવલિકા-પંચક
— પચજ્ઞાઓ-૧૦+૧

-: અનુવાદ-શ્રેણીના સર્જક :-

મુનિ દીપરત્નસાગર

તા. ૨૩/૧૦/૨૦૦૯

શુક્રવાર

૨૦૬૬ કા.સુ.પ

આગમ સતીક અનુવાદ
ભાગ ૧ થી ૪૨ સંપૂર્ણ
મૂલ્ય-રૂ-૧૦,૦૦૦

૦ શ્રી શ્રુત પ્રકાશન નિધિ ૦

સંપર્ક સ્થળ

આગમ આરાધના કેન્દ્ર, શીતલનાથ સોસાયટી
ફ્લેટ નં. ૧૩, ચોથે માળે, બહાઈ સેન્ટર,
ખાનપુર, અમદાવાદ.

આગમ સતીક અનુવાદના

આ ભાગ - ૨૮ માં છે...

૦ નિર્યાવલિકા	૦ કલ્પવતંસિકા
૦ પુષ્પિકા	૦ પુષ્પચૂલિકા
૦ વૃષ્ટિદશા	

આ પાંચ ઉપાંગસૂત્રો ક્રમ-૮ થી ૧૨

૦ ચતુઃશરણ	૦ આતુર પ્રત્યાખ્યાન
૦ મહાપ્રત્યાખ્યાન	૦ ભક્તપરિજ્ઞા
૦ તંદુલ વૈચારિક	૦ સંસ્તારક
૦ ગચ્છાચાર	૦ ગણિવિદ્યા
૦ દેવેન્દ્રસ્તય	૦ વીરસ્તવ

૦ ચંદ્રવેદ્યક

આ દશ + એક [વૈકલ્પિક] પચજ્ઞાસૂત્રો

— X — X — X — X — X — X — X —

-: ટાઈપ સેટીંગ :-

શ્રી મહાકાલી એન્ટરપ્રાઈઝ
ચાંદલોડિયા, અમદાવાદ.
(M) 9824419736

-: મુદ્રક :-

નવપ્રભાત પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ
ઘીકાંટા રોડ, અમદાવાદ.
Tel. 079-25508631

૦ વંદના એ મહાન્ આત્માને ૦

વિક્રમ સંવત-૨૦૬૧માં ફાગણસુદ-૩ નો દિવસ અને મંગલપારેખના ખાંચામાં શ્રી શાંતિનાથ પરમાત્માની વર્ષગાંઠનો પ્રસંગ, અતિભવ્ય અને ઘણી જ લાંબી સ્થયાત્રાના પ્રયાણની ઘડીએ, આગમોના ટીકા સહિતના અનુવાદ કરવા માટેની મનોભાવનાનું જેમના મુખેથી વચન પ્રાગટ્ય થયું, અંતરના આશીર્વાદ, સૂરિમંત્રથી અભિમંત્રિત વાસ ચૂર્ણનો ક્ષેપ અને ધનરાશિની જવાબદારીના યથાશક્ય સ્વીકાર સહ જેમની કાર્ય પ્રેરણાની સરવાણીમાં બીંજાતા મારા ચિત્તે આશિર્ષ અનેરો હર્ષોલ્લાસ અનુભવ્યો. જેમની હયાતી દરમ્યાન કે હયાતી બાદ પણ, જેમના નામસ્મરણ માત્રથી આ કાર્ય વિઘ્નરહિતપણે મૂર્ત સ્વરૂપને પામ્યું, એવા...

પૂજ્ય આચાર્યશ્રી ઋચકચંદ્રસૂરીશ્વરજી મ૦ ના

ચરણ કમળમાં સાદર કોટીશઃ વંદના

૦ કેમ ભૂલાય એ ગુરુદેવને પણ ? ૦

ચારિત્ર પ્રતિ અંતરંગ પ્રીતિથી યુક્ત, અનેક આત્માઓને પ્રવ્રજ્યા માર્ગે પ્રયાણ કરાવનાર, સંયમમૂર્તિ, પ્રતિ વર્ષ ઉપધાન તપ વડે શ્રાવકધર્મના દીક્ષા દાતા, શારીરિક સમસ્યાઓ વચ્ચે પણ બંને શાશ્વતી ઓળીની આરાધનાને ન ચૂકનારા, સાગર સમુદાયમાં ગચ્છાધિપતિ પદને શોભાવનારા અને સમર્થ શિષ્ય પરિવારયુક્ત એવા મહાન વિભૂતિરત્ન-

પૂજ્ય આચાર્યશ્રી દેવેન્દ્રસાગરસૂરીશ્વરજી મ૦

જેમના આજીવન અંતેવાસી, શાસનપ્રભાવક

પૂજ્ય આચાર્યશ્રી હર્ષસાગરસૂરિજી મ.સા.

જેમણે આ અનુવાદ કાર્ય માટે ઘણાં વર્ષો પૂર્વે પ્રેરણા કરેલી અને આ કાર્ય સાઘંત પાર પહોંચાડવા માટે વિપુલ ધનરાશિ મોકલાવી.

ઉક્ત બંને આચાર્ય ભગવંતોની અસીમ કૃપા અને તેઓ દ્વારા પ્રેરિત સંઘો થકી થયેલ ધનવર્ષાના બળે પ્રસ્તુત કાર્ય મૂર્તસ્વરૂપ પામ્યું.

આગમ સટીક અનુવાદના

આ ભાગ **૨૮** ની

સંપૂર્ણ દ્રવ્ય સહાયના પ્રેરણાદાતાશ્રી

આગમ સટીક અનુવાદશ્રેણિના સર્જક

મુનિ શ્રી દીપરત્નસાગરજી મ.સા.

તેઓશ્રીની પ્રેરણાથી લાભલેનાર

૦ શ્રી જૈન શ્રે.મૂ.પૂ. સંઘ

— થાનગઢ

૦ શાહ હંજારીમલજી ભૂરમલજી

— કર્ણલ

અનુદાન દાતા

આગમ સટીક અનુવાદના કોઈ એક ભાગના સંપૂર્ણ સહાયકતા

સચ્ચારિત્ર યુડામણી પૂજ્ય ગચ્છાદિપતિ સ્વ. આચાર્યદેવ
શ્રીમદ્ દેવેન્દ્રસાગરસૂરીશ્વરજીના આજીવન અંતેવાસી
સદ્ગુણાનુરાગી પૂજ્ય આંદેવશ્રી હર્ષસાગરસૂરિજી મ.ની
જ્ઞાનઅનુમોદક પ્રેરણાથી પ્રેરિત
શ્રી અઠવાલાઈન્સ જૈન શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક સંઘ
તથા શ્રી શેઠ ફૂલચંદ કલ્યાણચંદ ઝવેરી ટ્રસ્ટ, સુરત.
૧૬ ભાગોના સંપૂર્ણ સહાયક થયેલ છે.

પરમપૂજ્ય સરળ સ્વભાવી, ભદ્રિક પરિણામી, શ્રુતાનુસંગી
સ્વ. આચાર્યદેવશ્રી વિજય ઋચકચંદ્રસૂરીશ્વરજી મ.સા.ની
પુનિત પ્રેરણાથી ૧૦ ભાગો માટે
નીચેના સંઘો સહાયક થયા છે.

(૧) શ્રી મંગલપારેખનો ખાંચો, જૈનસંઘ, અમદાવાદ	બે ભાગ.
(૨) શ્રી ભાવનગર જૈન શ્વે.મૂ.પૂ. સંઘ, ભાવનગર	બે ભાગ.
(૩) શ્રી આદિનાથ જૈન શ્વે. મૂ.પૂ. સંઘ, નવસારી	બે ભાગ.
(૪) શ્રી ગિરિરાજ સોસાયટી આદિનાથ જૈન સંઘ, બોટાદ	બે ભાગ.
(૫) શ્રી જૈન શ્વે. મૂ.પૂ. તપાગચ્છ સંઘ, બોટાદ	એક ભાગ.
(૬) શ્રી પાર્શ્વભક્તિદામ જૈન ધાર્મિક ટ્રસ્ટ, તણસા	એક ભાગ.

[પરમપૂજ્ય આચાર્યદેવ શ્રી ઋચકચંદ્રસૂરીશ્વરજીની પ્રેરણાથી તેમના સમુદાયવર્તી શ્રમણીવચાઓ તરફથી પ્રાપ્ત સહાયની નોંધ આગળ છે.]

સુવિશાલ ગચ્છાધિપતિ આચાર્યદેવેશ શ્રીમદ્ વિજય રામચંદ્ર સૂરીશ્વરજી મ.સા.ના સમુદાયવર્તી વૈયાવસ્ય પરાયણ પંચાસ પ્રવર શ્રી વજસેનવિજયજી મ.સા.ની પ્રેરણાથી એક ભાગ- શ્રી હાલારતીર્થ આરાધના ધામ, વડાલિયા, સીંહણ, તરફથી

આગમ સટીક અનુવાદ શ્રેણીના સર્જક મુનિશ્રી દીપરત્નસાગરજીની પ્રેરણાથી આ બે દાતાઓએ મળીને એક ભાગ માટે સહાય કરી છે.

(૧) શ્રી જૈન શ્રે. મૂર્તિ. સંઘ, થાનગઢ

(૨) શાહ હંજરીમલજી ભૂરમલજી, કર્નૂલ.

પૂ.પૂ. ક્રિયાચિવંત, પ્રભાવક, આદેય નામકર્મધર સ્વર્ગસ્થ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય ઋચકચંદ્રસૂરીશ્વરજીથી પ્રેરિત પુન્યવંતી શ્રમણીવર્યાઓની પ્રેરણાથી પ્રાપ્ત અનુદાનો

૧- વર્ધમાન તપોનિધિ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય ભક્તિસૂરીશ્વરજી સમુદાયવર્તી મિલનસાર સાધ્વીશ્રી સૌમ્યાપ્રજ્ઞાશ્રીજીની પ્રેરણાથી ત્રણ ભાગો માટેની દ્રવ્ય સહાય પ્રાપ્ત થઈ છે, તે આ પ્રમાણે—

- (૧) શ્રી કારેલીબાગ, શ્રે.મૂ.પૂ. જૈનસંઘ, વડોદરા.
- (૨) શ્રી કારેલીબાગ, જૈન સંઘની શ્રાવિકા બહેનો, વડોદરા.
- (૩) શ્રી ભગવાન નગરનો ટેકરો, જૈનસંઘ, અમદાવાદ.

૨- સુવિશાળ પરિવારયુક્તા સાધ્વીશ્રી ભાવપૂર્ણાશ્રીજી મ.ની પ્રેરણાથી “શ્રી ક્ષેત્રપાલ ભક્તિ ટ્રસ્ટ” - નવસારી તરફથી.

૩- વર્ધમાન તપોનિધિ પૂજ્ય આચાર્યદેવશ્રી ભક્તિસૂરીશ્વરજી મ.ના સમુદાયવર્તી પ.પૂ. સાધ્વીશ્રી ધ્યાનરસાશ્રીજી તથા સાધ્વીશ્રી પ્રફુલ્લિતાશ્રીજીની પ્રેરણાથી -

“શ્રી માંગરોળ જૈન શ્રે. તપ. સંઘ, માંગરોળ - તરફથી.

૪- પરમપૂજ્યા જયશ્રીજી-લાવણ્યશ્રીજી મંના પરિવારવર્તીની સાધ્વીશ્રી સત્યાનંદશ્રીજી મ.સા.ની પુનિત પ્રેરણાથી
 “શ્રી ગાંધીનગર જૈન સંઘ, બેંગલોર - તરફથી.”

૫- પરમપૂજ્ય ક્રિયારૂચીવંત આંદેવશ્રી ભક્તિસૂરીશ્વરજી મંના સમુદાયવર્તી શ્રમણીવર્યા મોક્ષનંદિતાશ્રીજી મંની પ્રેરણાથી
 “શ્રી વલ્લભનગર જૈન શ્વેંમૂંપૂં સંઘ, વલ્લભનગર, ઈન્દોર

પરમપૂજ્ય આગમોદ્ધારક, સામાચારી સંરક્ષક, બહુશ્રુત આચાર્યદેવ આનંદસાગરસૂરીશ્વરજી મ.સા.ના સમુદાયવર્તી શ્રુત અનુરાગીણી શ્રમણીવર્યાઓની પ્રેરણાથી પ્રાપ્ત સહાયો.

(૧) પરમપૂજ્યા નીડરવક્તા સાધ્વીશ્રી ચંદ્રયજ્ઞાશ્રીજી મંથી પ્રેરિત
 -૧- શ્રી ત્રિલોકપદ્મ ચિંતામણિધામ જૈન સંઘ, અંધેરી, મુંબઈ.
 -૨- શ્રી મહાવીરનગર જૈન દહેરાસરજી ટ્રસ્ટ, નવસારી.

(૨) અપ્રતિમ વૈયાપૃત્યકારિકા પ.પૂ. મલય-પ્રગુણાશ્રીજી મંના શિષ્યા સુસંવાદી પરિવારયુક્તા સાધ્વીશ્રી પ્રશમશીલાશ્રીજી મંના શ્રુતાનુરાગી શિષ્યા સાંશ્રી પ્રશમરત્નાશ્રીજીની પ્રેરણાથી-
 “શ્રી શ્વેતાંબર જૈન તપાગચ્છ સંઘ,” વાંકાનેર.

(૩) પરમપૂજ્યા માતૃહૃદયા સાધ્વીશ્રી અમિતગુણાશ્રીજી મ.ની પ્રેરણાથી
 - “શ્રી આદિનાથ જૈન શ્વેં સંઘ,” ભોપાલ.

(૪) પરમપૂજ્યા વર્ધમાનતપસાધિકા, શતાવધાની સાધ્વીશ્રી અમિત-ગુણાશ્રીજી મ.ની પ્રેરણાથી-૧૦૦ ઓળીની પૂર્ણાહૂતિ નિમિત્તે
 “કરચેલીયા જૈન શ્વેં મહાજન પેટી,” કરચેલીયા, સુરત.

(૫) શ્રમણીવર્યા ભક્તિરસિક પૂજ્ય મલયાશ્રીજી મંના વ્યવરદક્ષ શિષ્યા સાધ્વીશ્રી હિતજ્ઞાશ્રીજી મંની પ્રેરણાથી

“શ્રી જૈન મરચન્ટ સંઘની શ્રાવિકા બહેનો, અમદાવાદ.

(૬) પરમપૂજ્યા મલય-કૈવલ્ય-ભવ્યાનંદશ્રીજી મંના સુવિનિતા મિષ્ટ ભાષી, તપસ્વીરત્ના સાધ્વીશ્રી પૂર્ણજ્ઞાશ્રીજીની પ્રેરણાથી

“સર્વોદય પાર્શ્વનાથ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ,” મુંબઈ

આગમ-સટીક અનુવાદ સહાયકો

(૧) પ.પૂ. ભગવતીજી દેશનાદક્ષ આદેવશ્રી નરદેવસાગરસૂરિજી મંસાંની પ્રેરણાથી - “શ્રી વિશાશ્રીમાળી તપગચ્છ જ્ઞાતિ,” જામનગર.

(૨) વર્ધમાન તપોનિધિ પૂજ્ય આ.દેવ શ્રી વિજય પ્રબાકરસૂરીશ્વરજી મંની પ્રેરણાથી - “અભિનવ જૈન શ્રેમૂંપૂં સંઘ,” અમદાવાદ.

(૩) શ્રુતસંશોધનરસિક પૂજ્ય આદેવશ્રી મુનિચંદ્રસૂરિજી મંની પ્રેરણાથી - “શ્રી વિજયભદ્ર ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ,” ભીલડીયાજી.

(૪) પ.પૂ. જયલાવણ્યશ્રીજી મંસાંના સુશિષ્યા સાં સૂર્યભાશ્રીજી મંની પ્રેરણાથી - “શ્રી ભગવતી” નગર ઉપાશ્રયની બહેનો,” અમદાવાદ.

(૫) પરમપૂજ્યા વરધમાશ્રીજી મંના શિષ્યા તપસ્વીરત્ના સાધ્વીશ્રી પ્રીતિદર્માશ્રીજી મંની પાવન પ્રેરણાથી.

- (૧) શ્રી પાર્શ્વભક્તિ શ્રેમૂંપૂં જૈનસંઘ, ડોંબીવલી.

- (૨) શ્રી રાજાજી રોડ શ્રેમૂંપૂં તપાં જૈન સંઘ, ડોંબીવલી.

(૬) સ્વનામદાન્યા શ્રમણીવર્યાશ્રી સૌમ્યગુણાશ્રીજી મંની પ્રેરણાથી. “શ્રી પરમ આનંદ શ્રેમૂંપૂં જૈનસંઘ,” પાલડી, અમદાવાદ.

મુનિ દીપરત્નસાગરજી દ્વારા પ્રકાશિત સાહિત્ય-એક ઝલક
કુલ પ્રકાશનોનો અંક-૩૦૧

૧-આગમસુત્તાણિ-મૂલં

૪૯-પ્રકાશનો

આ સંપુટમાં મૂળ આગમો છે. જેમાં ૪૫ આગમો ૪૫ અલગ-અલગ પુસ્તકોમાં મુદ્રિત કરાવાયેલ છે. ચાર વૈકલ્પિક આગમો પણ તેમાં સમાવાઈ ગયેલ છે. એ રીતે ૪૫ + ૪ કુલ (૪૯) આગમોનું આ સંપુટમાં સંપાદન છે. તેમજ પ્રત્યેક સૂત્રને અંતે પૂજ્ય સાગરાનંદસૂરિશ્વરજી સંપાદિત આગમો તથા તેની વૃત્તિના અંકો પણ ટાંક્યા છે.

અમારા આ પ્રકાશનમાં શ્રુતરકંઠ, શતક/અધ્યયન/વક્ત્રકાર/પદ, પ્રતિપત્તિ, ઉદ્દેશક, સૂત્ર/ગાથા આદિ સ્પષ્ટતથા બુદ્ધા નજરે પડે તેવી વિશિષ્ટ મુદ્રણકલાને પ્રયોજેલ છે. પુસ્તકો અલગ-અલગ અને નાના કદના હોવાથી વાંચન કે કંઠસ્થ કરવાની અતિ સરળતા રહે છે.

૪૫-આગમની પૂજા, પૂજન, રથયાત્રા કે શ્રી ગૌતમસ્વામી પૂજનાદિ માટે અલગ-અલગ પીસ્તાળીશ પુસ્તકો હોવાથી ગોઠવણી સરળ બને છે.

આગમસહકોસો, આગમનામકોસો, આગમવિષયદર્શન, આગમકથાનુયોગના મૂળ સંદર્ભ જોવા માટે આ પ્રકાશન વસાવવું જરૂરી જ છે. જેની કિંમત છે રૂ. ૧૫૦૦/- દર્શન-પૂજન માટે આજીવન ઉપયોગી છે.

૨. આગમ-ગુજરાતી અનુવાદ

૪૭-પ્રકાશનો

આપણા મૂળ આગમો અર્ધમાગધી ભાષામાં છે. જેઓ ભાષાજ્ઞાનથી વંચિત છે, શાસ્ત્રીય કારણોથી આગમના અભ્યાસથી વંચિત રહ્યા છે, આગમોની વાંચના પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી ઈત્યાદિ કારણે આગમિક પદાર્થોનું જ્ઞાન પામી શક્યા ન હોય તેવા ભવ્યાત્માઓ શ્રી કલ્પસૂત્ર માફક સરળતાથી આગમોનું વાંચન અને બોધ પ્રાપ્ત કરી શકે, તેમજ ભવભીરુ આત્માઓ પોતાનું જીવન માર્ગાનુસાર બનાવી શકે તેવું પ્રકાશન.

સાત ભાગોમાં સમાવિષ્ટ ૨૮૦૦ જેટલા પૃષ્ઠોમાં પીસ્તાળીશ આગમોનો અક્ષરશઃ અનુવાદ ધરાવતા આ “આગમદીપ” સંપુટમાં બીજા બે વૈકલ્પિક આગમોનું ગુજરાતી પણ આપેલ જ છે.

અંદાજે ૯૦,૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ મૂળ આગમનો આ ગુજરાતી અનુવાદ રૂ. ૨૦૦૦/-ની કિંમતે ઉપલબ્ધ થઈ શકે છે. પણ હાલ તેની એક પણ નકલ બચેલી નથી. એ જ અમારા આ પ્રકાશનની લોકપ્રિયતાનો પૂરાવો છે. અનેક પૂજ્યશ્રીએ આ ગુજરાતી અનુવાદનો સ્વાધ્યાયાદિ અર્થે ઉપયોગ કરેલો છે.

૩. આગમસુત્તાણિ-સતીકં ૪૬-પ્રકાશનો

જેઓને મૂળ આગમો વાંચ્યા પછી તેની વિસ્તૃત સમજ મેળવવી છે. તેમાં રહેલા પદાર્થોને ઊંડાણથી અવગાહવા છે, તેમાં રહેલા તત્ત્વો આધારિત કથા, દેષ્ટાંત કે દ્રવ્યાનુયોગને જાણવો છે, તેવા વિશિષ્ટ જ્ઞાનપિપાસુ માટેનું અમારું આ ૧૩,૦૦૦ જેટલા પૃષ્ઠોમાં પથરાયેલ અને ત્રીશ ભાગોમાં વિભાજીત એવું દળદાર પ્રકાશન છે.

આ પ્રકાશનમાં મૂળ આગમો પર પ્રાપ્ત બધી જ નિર્ચુક્તિઓ, ૩૯ આગમો પરની વૃત્તિ, શેષ આગમોની સંસ્કૃત છાયા, કેટલાંક ભાષ્યો તથા ચૂંલિઓ ઈત્યાદિ સર્વે વિવેચનોનો સમાવેશ કરાયેલ છે.

સૂત્રો અને ગાથાના સ્પષ્ટ અલગ વિભાજન, પ્રચુર પેરેગ્રાફ્સ, અધ્યયન, ઉદ્દેશક, સૂત્ર આદિની સુસ્પષ્ટ અલગ પેજ લાઈન તેમજ અમારા મૂળ અને અનુવાદિત આગમોમાં અપાયેલા ક્રમાંક મુજબના જ સૂત્ર ક્રમાંકન તથા વ્યવસ્થિત અનુક્રમણિકાને લીધે કોઈપણ પસંદિત ચોક્કસ વિષયવસ્તુ કે સમગ્ર અધ્યયનના વાંચનમાં સરળતા રહે તે રીતે આ સંપુટનું સંપાદન અને મુદ્રણ કરાયેલું છે.

આ પ્રકાશનના અભ્યાસમૂલ્ય અને સંશોધનક્ષેત્રે ઉપયોગિતા તેમજ સમગ્ર વિશ્વમાં આગમ પ્રકાશનની આવી એક જ માત્ર શૃંખલા ઉપલબ્ધ હોવાને કારણે રૂ. ૧૧,૦૦૦/- મૂલ્ય હોવા છતાં તેની એક પણ નકલ સ્ટોકમાં રહેલી નથી. એ જ અમારા આ પ્રકાશનની મહત્તા સાબિત કરે છે.

૪. આગમ-વિષય-દર્શન

આ એક એવું પ્રકાશન છે, જેમાં ૪૫-આગમોની વિશદ્વરૂપે અનુક્રમણિકા અપાયેલ છે, છતાં તેના પૃષ્ઠો છે. — ૩૮૪.

પ્રત્યેક આગમના પ્રત્યેક સૂત્ર કે ગાથાના વિષયોને એ જ આગમોના સૂત્રોના ક્રમાંકન અનુસાર, અતીવ સુસ્પષ્ટ રૂપે અને પૃથક્-પૃથક્ સ્વરૂપે અપાયેલી આ અનુક્રમણિકાથી તમે તમારો મનગમતો-આવશ્યક કે તમારા સંશોધન અને લેખનને અનુરૂપ વિષય સહેલાઈથી પસંદ કરી શકો છો.

ગુજરાતી ભાષામાં તૈયાર કરાયેલ આ અનુક્રમણિકાથી તમે અમારા અનુવાદિત આગમોમાં તો મૂળ વિષય જોઈ જ શકો છો. તદુપરાંત મૂળ આગમો કે આગમસતીકં માં પણ તમારી પસંદગીનો વિષય શોધવો આ બૃહત્ અનુક્રમ પરથી ખૂબ જ સરળ છે.

રૂ. ૪૦૦/-ની કિંમતને લક્ષમાં ન લઈ તેનું ઉપયોગિતા મૂલ્ય સમજશો.

૫. આગમસદ્ક્રોસો ૪-પ્રકાશનો

આ શબ્દકોશ - એટલે સંદર્ભસ્થળ નિર્દેશ સહિતની “આગમ-ડીક્ષનેરી” જેમાં તમને મળે છે મૂળ આગમમાંથી લેવાયેલા ૪૬,૦૦૦ શબ્દો અને તેના ૩,૭૫,૦૦૦ જેટલા આગમ સંદર્ભો સહિત મૂળ-અર્ધમાગધી શબ્દોના સંસ્કૃત અર્થ અને ગુજરાતી એક કે વધુ અર્થો.

ચાર ભાગોમાં સમાવિષ્ટ ૨૪૦૦ જેટલા પાનાઓનો આ પુસ્તકનો સેટ મેપલીથો કાગળ, પાકુ બાઈન્ડીંગ અને આકર્ષક મુજપૃષ્ઠ તો ધરાવે જ છે. પણ તમારે માટે તેની ઉપયોગિતા છે - અ થી હ પર્યતનો કોઈપણ શબ્દ શોધવા માટે. ત્યાં ફક્ત શબ્દનો અર્થ જ જોઈને બેસી નથી રહેવાનું. પણ પીસ્તાળીશે પીસ્તાળીશ આગમોમાં આ શબ્દ જ્યાં જ્યાં વપરાયો હોય તે-તે બધાં સ્થાનોનો નિર્દેશ પણ મળશે જ - જેના દ્વારા એક જ શબ્દ બે જુદા જુદા સંદર્ભમાં વપરાયો હશે, તો તે ભિન્ન-ભિન્ન સંદર્ભયુક્ત અર્થ કે વ્યાખ્યા પણ જાણી શકાશે.

- વળી આવા સંદર્ભો જોવા માટે તમારે જુદા જુદા પ્રકાશનોના આગમોને ફેંદવાની કોઈ જરૂર નથી. તમે માત્ર અમારું આગમસુત્તાણિ - સંપુટ સાથે રાખો. તમારે ઉપયોગી શબ્દો મૂળ આગમ કે આગમ-સટીક માં મળી જ જવાના

૬. આગમનામક્રોસો

આગમ શબ્દકોશની એક પૂરક ડીક્ષનેરી તે આ “આગમ નામકોશ”. આ પ્રકાશન આગમસટીક માં આવતા નામો (કથાઓ)ની ડીક્ષનેરી છે. આ ડીક્ષનેરીમાં કથાના પાત્રોના નામો તો કક્કાવારી ક્રમમાં આપેલા જ છે. સાથે સાથે તે પાત્રો કે નામોનો સંક્ષિપ્ત પરિચય પણ છે.

તમારે મૂળ આગમ ઉપરાંત નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય, યૂર્ષિ કે વૃત્તિમાં જો આ નામ કે તે નામ સાથે સંકડાયેલ કથા કે દેષ્ટાંત જાણવા છે તો અમારી ડીક્ષનેરીમાં તે-તે નામને અંતે નિર્દેશ કરાયેલ આગમ સંદર્ભ જોવો. આગમ સંદર્ભ જોતાં જ તમને તે સંદર્ભવાળા આગમનું નામ, પંચાંગીનો પ્રકાર અને સૂત્રક્રમ મળી જશે. જેના આધારે તમે તે કથા કે દેષ્ટાંતનો સહેલાઈથી અભ્યાસ કરી શકશો.

આ નામકોશનું મહત્ત્વ તો ત્યારે જ સમજાય જ્યારે એક જ નામ ધરાવતા એકથી વધારે પાત્રોનો અલગ-અલગ પરીચય કે જુદી જુદી કથાઓ તમને જોવા મળે. તે પણ ફક્ત રૂ. ૨૦૦/-ની કિંમતમાં.

સંદર્ભ મુજબ કથા જોવા માટે અમારું આગમસુત્તાણિ-સટીક તો છે જ.

૭. આગમસૂત્ર હિન્દી અનુવાદ

૪૭-પ્રકાશનો

મૂળ આગમના ૯૦,૦૦૦ જેટલાં શ્લોક પ્રમાણ સાહિત્યના મૂળ પ્રકાશન પછી જેમ તેનો ગુજરાતી અનુવાદ કર્યો, તેમ હિન્દી અનુવાદ પણ કર્યો. ફર્ક એટલો જ કે આ હિન્દી અનુવાદ બાર ભાગોમાં આશરે ૩૨૦૦ જેટલા પાનાઓમાં પથરાયેલો છે. ગુજરાતી અનુવાદ કરતા ૩૦૦થી પણ વધારે પૃષ્ઠો તેમાં ઉમેરાયા છે. જે ફક્ત કદની વૃદ્ધિ જ નથી, પણ અર્થવિસ્તાર અને પેરેગ્રાફોની પ્રચૂરતા પણ ધરાવે જ છે.

હિન્દીભાષી મહાત્માઓને પણ આગમના પદાર્થજ્ઞાનથી વંચિત ન રહેવું પડે તે આશયથી તૈયાર કરાયેલ આ આગમસૂત્ર હિન્દી અનુવાદ હિન્દી ભાષાની સમૃદ્ધિ અને સાહિત્યિક મૂલ્ય તો ધરાવે જ છે. તે ગુજરાતી ભાષી આગમરસિકો અને તત્ત્વજ્ઞાસુઓ માટે પણ મહત્ત્વનું સંદર્ભશાસ્ત્ર બની રહ્યું છે.

રૂ. ૨૭૦૦/-નું મૂલ્ય ધરાવતા આ આગમસૂત્ર-હિન્દી અનુવાદ માં પણ ક્રમાંકન તો મૂળ આગમ, આગમ ગુજરાતી અનુવાદ અને આગમ સટીક અનુસાર જ થયેલ છે. તેથી અભ્યાસીઓને તુલના કરવી સરળ પડે છે.

૮. આગમ કથાનુયોગ

૬-પ્રકાશનો

આગમ કાર્ય વિષયક આ અમારું નવમું પ્રકાશન છે. જેમાં “કથાનુયોગ” નામે અનુયોગની મુખ્યતા છે. આ પ્રકાશનમાં મૂળ આગમો, આગમો પરની નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય, ચૂંટિ, વૃત્તિ કે અવચૂરી એ તમામનો સમાવેશ કરી આ આગમ કથાનુયોગનું સંકલન અને ગુજરાતી અનુવાદ કરવામાં આવેલ છે. જે છ ભાગોમાં વિભાજિત છે ૨૨૦૦ જેટલા પૃષ્ઠોમાં સમાવિષ્ટ છે અને કથાઓને દશ વિભાગમાં ગોઠવેલ છે.

આ કથાનુયોગમાં તીર્થંકર, ચકવર્તી, વાસુદેવ, બલદેવ એ ઉત્તમપુરુષો સંબંધી કથાનક કે માહિતીનો સંગ્રહ છે, શ્રમણ વિભાગમાં ગણધરો, પ્રત્યેકબુદ્ધો, નિહવો, અન્ય શ્રમણોની કથાઓ છે. તે સાથે આશરે ૯૦થી વધુ પૃષ્ઠોમાં ગોશાળાનું કથાનક તેના પૂર્વભવ, વર્તમાનભવ અને ભાવિ ભવો સહિત મૂકેલ છે. તે સિવાય શ્રમણી કથા, શ્રાવક કથા, શ્રાવિકા કથા, અન્યતીર્થી કથા, પ્રાણી કથા, પ્રકીર્ણ કથા અને દેષ્ટાંતોના અલગ વિભાગો છે. પ્રત્યેક કથાને અંતે તેના આગમ સંદર્ભો પણ મૂકેલા છે, જેથી મૂળ માહિતી સ્રોત જોઈ શકાય. છટ્ટા ભાગમાં અકારાદિકમે પ્રત્યેક કથાના નામોની ગોઠવણી અને તેની સાથે પૃષ્ઠાંક આપેલા છે, જેથી કોઈપણ કથા શોધવી અત્યંત સરળ બને છે.

આ “આગમ કથાનુયોગ” કેવળ કથારસિકો તથા વ્યાખ્યાતાઓ માટે અત્યંત ઉપયોગી પ્રકાશન છે. જેનું મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૧,૫૦૦/- છે. તેમજ સન-૨૦૦૪માં જ પ્રકાશિત થયેલ હોવાથી હજી સરળતાથી ઉપલબ્ધ છે.

૯. આગમ મહાપૂજનવિધિ

આ એક લઘુ પુસ્તિકા છે. જેમાં પીસ્તાળીશ આગમ મહાપૂજન ભણાવવા માટેની સરળ, સ્પષ્ટ, શાસ્ત્રીય વિધિ છે. સાથે-સાથે પંડિત શ્રી રૂપવિજયજી કૃત્ ૪૫-આગમ પૂજાઓ પણ આપી દીધેલ છે. અષ્ટપ્રકારી પૂજાના અભિનવ દુહા પણ છે.

કોઈપણ વિધિકારકને સહેલાઈથી પૂજન કરાવતા ફાવે તે રીતે વિધિ સાથે સૂચનાઓનો નિર્દેશ છે. તેમજ આગમ મંડપની રચના, માંડલુ, આવશ્યક સામગ્રી, વિધિમાં પ્રત્યેક કાર્ય માટે જરૂરી એવા સહાયકોની કાર્ય વહેંચણી પણ જણાવેલ છે.

મોટા ટાઈપ, પથોની સુંદર ગોઠવણી, પ્રત્યેક પૂજન માટેનું અલગ પેજ, દરેક પૂજનને માટેની સૂચના, તે પૂજનની સાથે જ અપાયેલી હોય તેવું આ એક માત્ર પ્રકાશન છે.

૧૦. આગમસૂત્ર સટીક અનુવાદ

૪૮-પ્રકાશનો

પ્રસ્તુત પ્રકાશનમાં આગમોના મૂળસૂત્રોનો અક્ષરશઃ અનુવાદ તો છે જ. સાથે સાથે આગમોની નિર્યુક્તિ અને ટીકાનો પણ અનુવાદ કરેલ હોવાથી અમે “સટીક અનુવાદ” એવું નામકરણ કરેલ છે. જેમાં ૪૫ આગમો ઉપરાંત બે વૈકલ્પિક આગમો અને કલ્પ [બારસા] સૂત્રના સમાવેશથી ૪૮ પ્રકાશનો થાય છે. જેને આ સાથે અમે ૪૨-ભાગોમાં પ્રકાશિત કરેલ છે.

આ સટીક અનુવાદમાં છ છેદ સૂત્રોનો અનુવાદ માત્ર મૂળનો જ છે, તેમાં સટીક અનુવાદ નથી. સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ભાષાજ્ઞાનથી વંચિત શ્રુતરસિકો કે સ્વાધ્યાય પ્રેમીઓને આ અત્યંત ઉપયોગી પ્રકાશન છે, જેનું સંચુકત મૂલ્ય રૂ. ૧૦,૦૦૦/- છે, કે જે કિંમતમાં તો કોઈ ૪૫ સટીક આગમોનો અનુવાદ પણ ન કરી આપે.

આ સટીક અનુવાદ સંપુટમાં-અંગસૂત્રો, ઉપાંગ સૂત્રો અને મૂળસૂત્રોનો સંપૂર્ણ સટીક અનુવાદ છે. પચગ્ના સૂત્રોમાં પણ ઉપલબ્ધ ટીકાઓનો અનુવાદ કરેલો જ છે, નંદી અને અનુયોગ બંને સૂત્રોનું વર્તમાન પદ્ધતિથી સાનુવાદ વિવેચન કરેલ છે અને છેદસૂત્રો, કલ્પસૂત્ર અને કેટલાંક પચગ્નાઓનો મૂળનો અનુવાદ છે.

— x — x —

આ હતી આગમ સંબંધી અમારા ૨૫૦ પ્રકાશનોની યાદી

— x — x —

આગમ સિવાયના સાહિત્ય સર્જનની ઝાંખી

(૧) વ્યાકરણ સાહિત્ય :-

૦ અભિનવ હૈમ લઘુપ્રક્રિયા ભાગ-૧ થી ૪

૪

— મહોપાધ્યાય વિનયવિજયજી કૃત “લઘુપ્રક્રિયા” પર સિદ્ધહૈમ શબ્દાનુશાસન અને તેની સાથે સંબંધિત અનેક સંદર્ભગ્રંથોના ઉપયોગથી તૈયાર કરાયેલો એવો આ દળદાર ગ્રંથ છે. જે કાઠિન આઠ પેજમાં તૈયાર થયેલ છે. સંસ્કૃત વ્યાકરણના અભ્યાસ માટેનું આ પ્રકાશન છે. જે ગુજરાતી ભાષાના માધ્યમથી તૈયાર થયેલ છે. તેમાં મૂળસૂત્ર, તેનો અર્થ, વૃત્તિ, વૃત્ત્યર્થ, અનુવૃત્તિ, વિશેષ વિવેચન જેવા સાત વિભાગો અને પ્રચૂર પરિશિષ્ટો છે.

૦ કૃદન્તમાલા :-

૧

— આ લઘુ સર્જનમાં ૧૨૫ ધાતુઓના ૨૩ પ્રકારે થતાં કૃદન્તોનું કોષ્ટક છે.

(૨) વ્યાખ્યાન સાહિત્ય :-

૩

૦ અભિનવ ઉપદેશ પ્રાસાદ ભાગ-૧ થી ૩.

— આ એક સ્વતંત્ર વ્યાખ્યાનમાળા છે. “મન્નહ જિણાણં” નામક સર્જકાચમાં આવતા શ્રાવકના ૩૬ કર્તવ્યો ઉપરના ૧૦૮ વ્યાખ્યાનો તેમાં ગોઠવેલા છે. પ્રત્યેક વ્યાખ્યાન માટે દશ-દશ પેજ ફાળવેલ છે. જે પ્રત્યેકમાં શ્લોક-જૈનેતર પ્રસંગ - સંબંધિત કર્તવ્યની તાત્ત્વિક વ્યાખ્યા અને સમજ-જૈનકથા અને કર્તવ્યને અનુરૂપ સ્તવનાદિ પંક્તિની સુંદર ગુંથણી છે.

૦ નવપદ-શ્રીપાલ

૧

— શાશ્વતી ઓળીના વ્યાખ્યાનરૂપે આ પુસ્તકનું સર્જન થયું છે, જેમાં નવે પદનું અલગ-અલગ વિવેચન સાથે નવ દિવસમાં શ્રીપાલચરિત્ર પણ પૂરું થાય, તે રીતે ગોઠવેલા નવ વ્યાખ્યાનોનો સમન્વય છે.

(૩) તત્ત્વાભ્યાસ સાહિત્ય :-

૦ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પ્રબોધ ટીકા-અધ્યાય-૧

૧

૦ તત્ત્વાર્થાદિગમ સૂત્ર અભિનવ ટીકા-અધ્યાય-૧ થી ૧૦

૧૦

— આ ગ્રંથમાં તત્ત્વાર્થ સૂત્રના દશે અધ્યાયોનું અલગ-અલગ દશ પુસ્તકમાં અતિ વિસ્તૃત વિવેચન ધરાવતું દશાંગ વિવરણ છે. જેમાં સૂત્રહેતુ, મૂળસૂત્ર, સંધિરહિત સૂત્ર, સૂત્રાર્થ, શબ્દજ્ઞાન, અનુવૃત્તિ, અનેક સંદર્ભ ગ્રંથોને આધારે તૈયાર કરાયેલ અભિનવ ટીકા, સૂત્રસંદર્ભ, સૂત્રપદ, સૂત્રનિષ્કર્ષ જેવા દશ વિભાગો છે.

પ્રત્યેક અધ્યાયને અંતે સૂત્રક્રમ, અકારાદિ ક્રમ, શ્વેતામ્બર-દિગમ્બર પાઠભેદ જેવા પરિશિષ્ઠો તથા દશમા અધ્યાયના પુસ્તકમાં અંતે શબ્દસૂચિ, વિષયસૂચિ, સંબંધકારિકા જેવા ઉપયોગી પરિશિષ્ઠો છે.

૦ તત્ત્વાર્થ સૂત્રના આગમ આધાર સ્થાનો.

૧

— આ સંશોધન કક્ષાનું એક વિશિષ્ટ પુસ્તક છે. જેમાં તત્ત્વાર્થ સૂત્રના પ્રત્યેક સૂત્રનો મૂળ આગમમાંથી ઉપલબ્ધ સંદર્ભ, સંદર્ભ પાઠ, સંદર્ભ સ્થળનો ઉલ્લેખ છે. તેમજ શ્વેતામ્બર-દિગમ્બર પાઠભેદની તાલિકા અને વિશ્લેષણ છે.

(૪) આરાધના સાહિત્ય :-

૩

૦ સમાધિમરણ :-

અંત સમયે અને ભાવિ ગતિ સુધારવા માટે મરણ સમયે ચિત્તની સમાધિ જળવાય રહે તેવી આરાધના વિધિ, આરાધના સૂત્રો, આરાધના પદ્યો, આરાધના પ્રસંગો વગેરે સાત વિભાગોમાં આ ગ્રંથ સર્જેલો છે.

૦ સાધુ અંતિમ આરાધના

૦ શ્રાવક અંતિમ આરાધના

સાધુ-સાધ્વી, શ્રાવક-શ્રાવિકાઓનો અંત સમય સુધારવા માટે નિત્ય કરવાની એવી આ આરાધના છે, મૂળ પ્રાકૃત અને સંસ્કૃતમાં ગ્રંથસ્થ થયેલ આ વિધિને સરળ ગુજરાતીમાં રજૂ કરેલ છે. પંચાંગના કદની આ પુસ્તિકા સાથે રાખવી પણ સરળ છે.

(૫) વિધિ સાહિત્ય :-

૩

૦ દીક્ષા-યોગાદિ વિધિ

૦ વિધિ સંગ્રહ ભાગ-૧

૦ સાધુ-સાધ્વી કાળધર્મ વિધિ

(૬) પૂજન સાહિત્ય :-

૧

૦ આગમ મહાપૂજન વિધિ-જેની નોંધ આગમ વિભાગમાં છે.

૦ પાર્શ્વ પદ્માવતી પૂજનવિધિ

(૭) યંત્ર સંયોજન :-

૦ ૪૫-આગમ યંત્ર

૦ વિંશતિ સ્થાનક યંત્ર

(૮) જિનભક્તિ સાહિત્ય :-

૯

- ચૈત્યવન્દન પર્વમાલા
- ચૈત્યવન્દનસંગ્રહ-તીર્થજિન વિશેષ
- ચૈત્યવન્દન ચોવિસી
- ચૈત્યવંદન માળા

— આ એક સંપાદન ગ્રંથ છે. જેમાં પર્વદિન તથા પર્વતિથિના ચૈત્યવંદનો, ચોવિસ જિનની ચોવિસી રૂપ ચૈત્યવંદનો, વિવિધ તીર્થમાં બોલી શકાય તેવા અને જિનેશ્વર પરમાત્મા વિષયક વિવિધ બોલ યુક્ત એવા ૭૭૯ ચૈત્યવંદનોનો વિશાળ સંગ્રહ છે.

- શત્રુંજય ભક્તિ
- શત્રુંજય ભક્તિ
- સિદ્ધાયતનો સાથી - સિદ્ધાયત ભાવયાત્રા, સ્તુતિ-ચૈત્યવંદનાદિ
- વીતરાગ સ્તુતિ સંચય-૧૧૫૧ ભાવવાહી સ્તુતિનો સંચય
- ચૈત્ય પરિપાટી

(૯) પ્રકીર્ણ સાહિત્ય :-

૯

- શ્રી નવકાર મંત્ર-નવ લાખ જાપ નોંધપોથી
- શ્રી ચારિત્ર પદ એક કરોડ જાપ નોંધપોથી
- અભિનવ જૈન પંચાંગ
- અભિનવ જૈન પચ્ચાઙ્ગ
- અમદાવાદ જિનમંદિર-ઉપાગ્રય આદિ ડિરેક્ટરી
- બાર વ્રત પુસ્તિકા તથા અન્ય નિયમો
- શ્રી જ્ઞાનપદ પૂજા
- કાયમી સંપર્ક સ્થળ
- ચોઘડીયા તથા હોરા કાયમી સમયદર્શિકા

(૧૦) સૂત્ર અભ્યાસ-સાહિત્ય :-

૫

- જૈન એડ્યુકેશનલ સર્ટિફિકેટ કોર્સ
- પ્રતિક્રમણસૂત્ર અભિનવ વિવેચન ભાગ-૧ થી ૪

આ રીતે અમારા ૩૦૧ પ્રકાશનો થયા છે.

બાલબ્રહ્મચારી શ્રી નેમિનાથાય નમઃ

નમો નમો નિમ્મલદંસણસ્સ

પ.પૂ. શ્રી આનંદ-ક્ષમા-લલિત-સુશીલ-સુધર્મસાગર ગુરૂભ્યો નમઃ

આ ભાગમાં કુલ-૧૫ આગમોનો સમાવેશ કરાયેલ છે. જેનો સંક્ષેપમાં ઉલ્લેખ કરીએ તો “નિર્યાવલિકા-પંચક” અને “દશ પયજ્ઞા” કહેવાય. ઉપાંગ સૂત્રોમાં ઉપાંગ ૮ થી ૧૨ માં પાંચ ઉપાંગ સૂત્રો આવે છે – નિર્યાવલિકા, કલ્પવર્તસિકા, પુષ્પિતા, પુષ્પયૂલિકા, વૃષ્ટિદશા. આ પાંચેનો નિર્યાવલિકા-પંચકરૂપે ઉલ્લેખ પ્રાપ્ત છે. તેની વિશેષ પ્રસ્તાવના અમારા પૂર્વના આગમ-પ્રકાશનોથી જાણવી.

દશ પયજ્ઞામાં પણ નામોની પસંદગીમાં ભેદ છે. અમોએ અહીં સ્વીકારેલ પયજ્ઞા આ પ્રમાણે છે – ચતુઃશરણ, આતુરપ્રત્યાખ્યાન, મહાપ્રત્યાખ્યાન, ભક્તપરિજ્ઞા, તંદુલવૈચારિક, સંસ્તારક, ગચ્છાચાર વિકલ્પમાં ચંદ્રવેદ્યક, ગણિવિદ્યા, દેવેન્દ્રસ્તવ, વીરસ્તવ. એ રીતે ૧૦ + ૧ એમ વિકલ્પ સહિત ૧૧-પયજ્ઞા લીધેલ છે.

ઉપાંગ સૂત્ર-નિર્યાવલિકાપંચકની વૃત્તિ શ્રી ચંદ્રસૂરિજીની સુપ્રાપ્ય છે, તેનો અત્રે ટીકાનુવાદમાં સમાવેશ કરેલ છે.

પયજ્ઞા સૂત્રોમાં અમે ચતુઃશરણ અને તંદુલવૈચારિકમાં વિજય વિમલ ગણિ કૃત્ વૃત્તિ લીધી છે, આતુર પ્રત્યાખ્યાન અને સંસ્તારક માટે ગુણરત્નસૂરિકૃત્ અવચૂરી લીધી છે, ગચ્છાચાર માટે શ્રી વાનર્ષિની લઘુવૃત્તિ અવચૂરી લીધી છે. બાકીના પયજ્ઞામાં માત્ર મૂળનો અર્થ છે. અંચલગચ્છીય ટીકા અમે લીધેલ નથી.

ઉક્ત પંદરે આગમોના વિષય ભિન્ન-ભિન્ન હોવાથી અમે અહીં પ્રસ્તાવનામાં તે પ્રત્યેકની વિષયચર્ચાનો ઉલ્લેખ કરતા નથી, તે જિજ્ઞાસુઓએ અન્ય ગ્રંથથી જાણવા.

પાંચે ઉપાંગો કથાનુયોગની મુખ્યતાવાળા છે, પયજ્ઞા સૂત્રોમાં અંતિમ આરાધના અને આચરણની પ્રધાનતા છે.

૧૮ નિર્યાવલિકા-ઉપાંગસૂત્ર-૮

અનુવાદ તથા ટીકાનુસારી વિવેચન

૦ શ્રી શાંતિનાથ દેવને નમસ્કાર થાઓ. શ્રી પાર્શ્વનાથને નમસ્કાર કરીને પ્રાયઃ અન્ય ગ્રંથમાં જોયેલ, નિર્યાવલિકા શ્રુતસ્કંધની વ્યાખ્યા કંઈક પ્રકાશિત કરીએ છીએ. તેમાં નિર્યાવલિકા નામક ઉપાંગગ્રંથને અર્થથી, શ્રી મહાવીરના મુખથી નીકળેલ વચનને કહેવા ઈચ્છતા શ્રી સુધર્મસ્વામી સૂત્રકાર કહે છે - X -

❀ અધ્યયન-૧-કાલી ❀
— X — X — X —

● સૂત્ર-૧ :-

તે કાળે, તે સમયે રાજગૃહ નામે નગર હતું. ઋદ્ધિમંતઃ આદિ. તેની બહાર ઈશાનખૂણામાં ગુણશીલ ચૈત્ય હતું - વર્ણનઃ ત્યાં અશોક નામે વૃક્ષ અને પૃથ્વીશિલાપટ્ટક હતો.

● વિવેચન-૧ :-

તે કાળે - અવસર્પિણીના ચોથા આરારૂપ. તે સમયે - તેમાં વિશેષરૂપે જેમાં તે રાજગૃહ નામે નગર છે, શ્રેણિક નામે રાજા છે. સુધર્મા [વર્ધમાન] સ્વામી છે. [હતાં]. અવસર્પિણીત્વથી કાળનું વર્ણન ગ્રંથવર્ણિત વિભૂતિયુક્ત અહીં નથી. “ઋદ્ધ” શબ્દથી અહીં નગર વર્ણન સૂચવેલ છે. તે આ પ્રમાણે –

ભવનાદિથી વૃદ્ધિને પામેલ, ભયવર્જિતપણાથી સ્થિર, ધનધાન્યાદિથી સમૃદ્ધ. પ્રમોદ કારણ વસ્તુના સદ્ભાવથી પ્રમુદિત લોકો નગરમાં રહેતાં લોકો, ત્યાં આવીને રહેલા-જાનપદો. સૌભાગ્યના અતિશયથી ખુલ્લા, અનિમિષ નચનો વડે તે પ્રેક્ષણીય છે. ચિત્તને પ્રસક્તિકારી-પ્રાસાદીય છે. જેને જોતાં ચક્ષુને શ્રમ ન લાગે તેવું દર્શનીય છે. મનોહરરૂપ છે. જોનાર-જોનાર પ્રત્યે સુંદરરૂપ છે.

તેના ઈશાન ખૂણામાં ગુણશિલ નામે ચૈત્ય હતું. ચૈત્ય એટલે અહીં વ્યંતરનું આચતન. ચૈત્યવર્ણન - તેની સ્થાપના ચિરકાળથી થયેલ હતી. પૂર્વ પુરુષોએ તે પૂજવા યોગ્યપણે પ્રકાશિત કરેલ હતું. ઇત્ર-ધ્વજ-પતાકા સહિત હતું. તેમાં વેદિકા રચેલ હતી. ભૂમિતલ છાણ આદિથી લિંપેલ હતું, ભીંતો ખડી ચુના આદિથી ઘોળેલ હતી. તેથી આ બંને વડે પૂજિત જેવું - પૂજેવું હતું.

તે ગુણશીલ ચૈત્યમાં શ્રેષ્ઠ અશોકવૃક્ષ હતું. તે વૃક્ષની નીચે થડની પાસે એક મોટો પૃથ્વીશિલાપટ્ટક હતો. તેની લંબાઈ-પહોળાઈ સુપ્રમાણ હતી. આજિનક-ચર્મમય વસ્ત્ર, રૂ, બૂર નામક વનસ્પતિ, નવનીત-માખણ, તૂલ-આકડાનું રુ. આ બધાં જેવો તેનો અતિ કોમળ સ્પર્શ હતો. તથા તે પ્રાસાદીયાદિ હતો.

● સૂત્ર-૨ :-

તે કાળે, તે સમયે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરના શિષ્ય આર્ય સુધર્મા નામે અણગાર જાતિસંપન્ન, કેશી ગણધર સમાન હતા. ૫૦૦ અણગારો સાથે પરિવરેલા, પૂર્વાનુપૂર્વીથી વિચરતા, જ્યાં રાજગૃહનગર યાવત્ તથાપ્રતિરૂપ અવગ્રહ ગ્રહણ કરી સંયમ વડે યાવત્ વિચરતા હતા.

પર્ષદા નીકળી, ધર્મ કહ્યો, પર્ષદા પાછી ફરી.

● વિવેચન-૨ :-

જાતિસંપન્ન - ઉત્તમ માતૃપક્ષયુક્ત. અન્યથા માતૃપક્ષ સંપન્નત્વ પુરુષ માત્રને હોય, તેથી ઉત્કર્ષના અભિધાન માટે આ વિશેષણ ગ્રહણ કરેલ છે. કુલ - પિતૃપક્ષ. બલ-સંહનન વિશેષથી સમુત્પન્ન પ્રાણ. અહીં કેશી સ્વામીનું વર્ણન કહેલું. વિનયથી યુક્ત, લાઘવ - દ્રવ્યથી અલ્પ ઉપધિત્વ, ભાવથી - ત્રણ ગૌરવનો ત્યાગ. ઓયંસી - મનના ઘેર્યવાળા, તેયંસી - શરીરની પ્રભાવાળા, વચંસી - સૌભાગ્યાદિયુક્ત વચનવાળા, જસંસી - ખ્યાતિવાળા.

ક્રોધ, માન, માયા, લોભને જીતનારા અર્થાત્ ઉદયપ્રાપ્ત ક્રોધાદિને વિફળ કરનારા, જીવવા-પ્રાણ ધારણની વાંછા અને મરણના ભયથી વિપ્રમુક્ત અર્થાત્ તે બંનેના ઉપેક્ષક. બીજા મુનિજનની અપેક્ષાથી તપમાં ઉત્તમ તે તપોપ્રધાન, સંયમગુણમાં પ્રધાન, ચારિત્રપ્રધાન, અનાચાર પ્રવૃત્તિના નિષેધથી નિગ્રહપ્રધાન, અલ્પ સત્ત્વવાળા જીવો વડે દુઃખે કરીને આચારી શકાય તેવા ઘોર બ્રહ્મચર્યવાસી. શરીરને તજેલ હોય તેવા અર્થાત્ શરીરસત્કારમાં નિસ્પૃહી. કેવળ જ્ઞાન સિવાયના ચાર જ્ઞાનોપયુક્ત.

એવા આચાર્ય સુધર્મા ૫૦૦ અણગારો સાથે પરિવરી પૂર્વાનુપૂર્વી - અનુક્રમથી સંચરતા, વિવક્ષિત ગામથી બીજે ગામ તે ગ્રામાનુગ્રામ જતાં - એક ગામથી બીજું ગામ ઉલ્લંઘ્યા સિવાય જતાં, આના વડે અપ્રતિબદ્ધ વિહાર કહ્યો. તેવો વિહાર પણ ઉત્સુકતા રહિત કહ્યો. સુખેસુખે - શરીરના ખેદના અભાવે, સંયમની બાધા રહિત વિચરતા કે ગ્રામાદિમાં રહેતા હતા.

જ્યાં રાજગૃહ નગર, જ્યાં ગુણશિલક ચૈત્ય છે, ત્યાં આવે છે. આવીને યથોચિત મુનિજન અવગ્રહ - આવાસને અનુજ્ઞાપૂર્વક ગ્રહણ કરીને, સંયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતાં રહે છે.

શ્રેણિકરાજદિ લોકો-પર્ષદા સુધર્માસ્વામીના વંદનાર્યે નીકળી, ધર્મ સાંભળીને, જે દિશાથી આવેલા, તે જ દિશામાં પર્ષદા-પાછી ગઈ.

● સૂત્ર-૩ :-

તે કાળે તે સમયે આર્ય સુધર્મા અણગારના શિષ્ય જંબૂ નામે અણગાર, સમયતુરસ્ત્ર સંસ્થાન સંસ્થિત યાવત્ સંક્ષિપ્ત-વિપુલ તેજ લેશ્યાવાળા, સુધર્મા અણગારની કંઈક સમીપ, ઉર્ધ્વજાનૂ થઈ યાવત્ વિચરતા હતા.

● વિવેચન-૩ :-

- X - આર્ય જંબૂનામે અણગાર કાશ્યપ ગોત્રીય હતા. સાત હાથ ઉંચા,

સમયતુરસ્ત્ર સંસ્થાન સંસ્થિત, વજ્રઘ્નમનારાય સંઘયાણી, સુવર્ણનો પુલક, તેની જે કષપટ્ટ રેખારૂપ, પદ્મગર્ભવત્ જે ગૌર. - X - X - ઉગ્ર-અપ્રદૃષ્ય તપવાળા. તાપિત તપ યુક્ત - જેના વડે કર્મો તપાવાય, તે તપથી સ્વાત્મા પણ તપોરૂપ સંતાપિત છે. દીપ્તતપ - હુતાશન માફક જવલત તેજ, કર્મવનના દાહકત્વથી છે. ઉદાર-પ્રધાન. ઘોર-નિર્ઘૃણ પરીષદ-ઈન્દ્રિય-કષાય નામક શત્રુનો વિનાશ કરવા નિર્ઘૃણ. બીજા વડે આચારી ન શકે તેવા વ્રતવાળા, ઘોર તપ વડે યુક્ત, શરીરની અંદર લીન, અનેક યોજન પ્રમાણ ક્ષેત્ર આશ્રિત વસ્તુના દહનમાં સમર્થ, વિશિષ્ટ તપોજન્ય લબ્ધિવિશેષ પ્રભાવ - તેજોલેશ્યા આદિ ગુણવિશિષ્ટ જંબૂસ્વામી, સુધર્માસ્વામી સ્થવિરની બહુ દૂર નહીં - બહુ નીકટ નહીં તેવા ઉચિત પ્રદેશે રહ્યા.

કઈ રીતે ? શુદ્ધ પૃથ્વી આસન વર્જીને, ઔપગ્રહિક નિષધાના અભાવથી ઉત્કટુક આસને રહીને, તે ઉર્ધ્વ જાનુ, અધોમુખ - ઉંચે કે તીર્છી દંટિ રાખીને. નિયત ભૂભાગે નિયમિત દંટિવાળા. ધ્યાનરૂપ જે કોષ્ઠ, જેમાં કોઠામાં રહેલ ધાન્ય વિખેરાતું નથી તેમ, તે ભગવન્ ધર્મધ્યાન કોષ્ઠમાં પ્રવેશીને, ઈન્દ્રિય અને મનને આશ્રીને સંવૃતાત્મા થાય છે. સંવર અને તપ વડે આત્મામાં વાસિત થઈને રહે છે.

● સૂત્ર-૪ :-

ત્યારે તે જંબૂસ્વામી જાતશ્રદ્ધ થઈ યાવત્ પર્યુપાસના કરતાં આમ કહે છે કે - ભગવન્ ! શ્રમણ યાવત્ સંપ્રાપ્તે ઉપાંગોનો શો અર્થ કહેલો છે ?

નિશ્ચે હે જંબૂ ! શ્રમણ ભગવંતે યાવત્ એ પ્રમાણે ઉપાંગોના પાંચ વર્ગો કહ્યા છે, તે આ પ્રમાણે - નિરયાવલિકા, કલ્પવર્તસિકા, પુષ્પિકા, પુષ્પચૂલિકા અને વૃષ્ટિદશા.

ભગવન્ ! જો શ્રમણ ભગવંતે ઉપાંગના પાંચ વર્ગો કહેલા છે - X - તો ભગવન્ ! પહેલાં વર્ગરૂપ ઉપાંગ - નિરયાવલિકાના શ્રમણ ભગવંતે કેટલાં અધ્યયનો કહ્યા છે ?

નિશ્ચે હે જંબૂ ! શ્રમણ ભગવંતે ઉપાંગોના પ્રથમ વર્ગ નિરયાવલિકાના દશ અધ્યયનો કહેલા છે - કાલ, સુકાલ, મહાકાલ, કૃષ્ણ, સુકૃષ્ણ, મહાકૃષ્ણ, વીરકૃષ્ણ, રામકૃષ્ણ, પિતૃસેનકૃષ્ણ અને મહાસેનકૃષ્ણ.

● વિવેચન-૪ :-

ધ્યાન પછી તે આર્ય જંબૂ, કેવા થયા ? જેને પ્રશ્ન પૂછવાની ઈચ્છા છે. તેવા જાતશ્રદ્ધ - વક્ષ્યમાણ વસ્તુ તત્ત્વ પરિજ્ઞાન માટેની ઈચ્છાવાળા થયા. તથા સંશયવાળા, કુતૂહલ - ઉત્સુકતા વાળા - બધી વસ્તુનો વ્યતિકર અંગસૂત્રોમાં કહ્યા પછી ઉપાંગોમાં બીજો શો અર્થ ભગવંતે કહ્યો હશે ? તેને હું કઈ રીતે જાણીશ ? તેવી ઉત્સુકતાથી ઉભા થઈને આર્ય સુધર્માને ત્રણવાર આદક્ષિણ-પ્રદક્ષિણા કરે છે - દક્ષિણ બાજુથી આરંભીને પરિભ્રમણ કરતાં ફરી દક્ષિણ પાર્શ્વની પ્રાપ્તિ, તેને કરે છે. પછી વચનથી સ્તુતિ કરે છે, કાયાથી નમન કરે છે, ઉચિત દેશે શ્રવણની ઈચ્છાથી નમન કરતાં, અંજલિ ખેડીને, વિનયથી, પર્યુપાસના કરતા બોલ્યા -

ભગવંતે ઉપાંગોના પાંચ વર્ગ કહ્યા. વર્ગ - અધ્યયન સમુદાય, તે પાંચ વર્ગ-નિર્યાવલિકાદિ. છે. તેમાં પહેલો વર્ગ દશ અધ્યયનરૂપ કહેલ છે. અધ્યયન દશક - કાલ, કાલીનો પુત્ર તે કાલ, સુકાલીનો પુત્ર સુકાલ ઇત્યાદિ જાણવું. - X - X - કાળ, પછી સુકાલ, મહાકાલ એ ક્રમે દશ અધ્યયન છે. - X -

● સૂત્ર-૫ :-

ભગવન્ ! જો શ્રમણ યાવત્ સંપ્રાપ્તે ઉપાંગના પ્રથમ વર્ગ નિર્યાવલિકાના દશ અધ્યયનો કહ્યા, તો - X - પહેલાં અધ્યયનનો શો અર્થ ભગવંતે કહેલ છે ?

નિશ્ચે હે જંબૂ ! તે કાળે, તે સમયે આ જ જંબૂદ્વીપ દ્વીપમાં ભરત ક્ષેત્રમાં ચંપા નામે નગરી ઋદ્ધિવાળી નગરી હતી, પૂર્ણભદ્ર ચૈત્ય હતું. તે ચંપાનગરીમાં શ્રેણિક રાજાનો પુત્ર અને ચેલ્લણા દેવીનો આત્મજ કોણિક નામે રાજા હતો.

તે કોણિક રાજાને પદ્માવતી નામે રાણી હતી. સુકુમાલ યાવત્ વિચરતી હતી. તે ચંપાનગરીમાં શ્રેણિક રાજાની પત્ની, કોણિક રાજાની લઘુમાતા કાલી નામે રાણી હતી. તે સુકુમાલ યાવત્ સુરૂપા હતી.

● વિવેચન-૫ :-

આ જંબૂદ્વીપ અર્થાત્ અસંખ્યેય જંબૂદ્વીપમાંના બીજા કોઈ નહીં. ભરતક્ષેત્રમાં ચંપા નામે નગરી હતી. ઋદ્ધ-સ્તિમિતાદિ. તેના ઇશાન ખૂણામાં પૂર્ણભદ્ર ચૈત્ય-વ્યંતરાયતન હતું. કોણિક નામે શ્રેણિક રાજપુત્ર રાજા હતો. તે મહાહિમવંત જેવો મહાન્ - બીજા રાજાની અપેક્ષાથી, મલયાપર્વત - મેરુ પર્વત અને શકાદિ દેવરાજ સમાન હતો. ત્યાં વિઘ્નો, રાજકુમારાદિકૃત્ ડમરો, વિદ્વર શાંત થયેલા હતા. એવો તે રાજ્યને પાલન કરતો રહેલો.

કોણિકની રાણી પદ્માવતી સુકુમાલ હાથ-પગ વાળી, અહીન પંચેન્દ્રિય શરીર, - X - લક્ષણ, વ્યંજન, ગુણો વડે ઉપયુક્ત - X - X - માન, ઉન્માન, પ્રમાણથી પ્રતિપૂર્ણ, સુજાત-સર્વાંગ સુંદરી - X - X - ચંદ્ર જેવી સૌમ્યાકાર, કમનીય, તેથી જ પ્રિય દર્શનવાળી, તેથી જ સ્વરૂપથી સુરૂપા પદ્માવતી દેવી કોણિક સાથે ઉદાર ભોગોપભોગને ભોગવતી રહેલી હતી. [વ્યાખ્યા પૂર્ણ સૂત્રોવત્]

બીજા કહે છે - કાર્તિકી ચંદ્રની જે વિમલ, પ્રતિપૂર્ણ, સૌમ્ય વદનવાળી. કુંડલો વડે દૃષ્ટ કપોલ વિરચિત મૃગમદાદિ રેખાવાળી, શૃંગાર રસના ગૃહ સમાન, ચારુ વેષવાળી.

કાલી નામે રાણી, શ્રેણિકની પત્ની, કોણિક રાજાની લઘુમાતા હતી. તેણી શ્રેણિક રાજાને વલ્લભ, કાંત, પ્રિયા, મનોહાર પ્રશસ્ત નામધેયા, હૃદયમાં ધારણીય, વિશ્વાસ્થ્યા, સંમત, બહુમત, અનુમત, આભરણના કરંડીયા સમાન, માટીના તેલના ભાજનવત્ સુસંગોથ્યા, વસ્ત્રમંજૂષાવત્ સુસંપરિગ્રહિતા હતી. [વ્યાખ્યા પૂર્ણ સૂત્રોવત્] તે કાલી શ્રેણિક રાજા સાથે યાવત્ વિચરતી હતી.

● સૂત્ર-૬ :-

તે કાલીદેવીનો પુત્ર કાલ નામે કુમાર હતો. તે સુકુમાલ યાવત્ સુરૂપ

હતો. - - તે કાલકુમાર અન્ય કોઈ દિવસે ૩૦૦૦ હાથી, ૩૦૦૦ રથ, ૩૦૦૦ અશ્વ, ત્રણ કરોડ મનુષ્યો વડે ગરુડ વ્યૂહ રચીને, પોતાના અગિયારમા ભાગના સૈન્ય વડે કોણિકરાજ સાથે રથમુસલ સંગ્રામમાં ઉતર્યો.

● વિવેચન-૬ :-

તેનો કાલ નામે પુત્ર હતો. તે સુકુમાલ ઇત્યાદિ પૂર્વોક્ત વર્ણન પ્રાસાદીય, દર્શનીયાદિ સુધી કહેવું.

શ્રેણિક રાજાને બે રત્નો હતા - અઢાર સરોહાર, સેનચક હાથી. ત્યાં શ્રેણિક રાજાના રાજ્યના મૂલ્ય જેટલું તે દેવે આપેલ હાર અને હાથીનું મૂલ્ય હતું. તે હારની ઉત્પત્તિ પ્રસંગે કહેવાશે, કોણિકની ઉત્પત્તિ અહીં વિસ્તારથી કહીશું. કેમકે તેના કામમાં જ કાલાદિનું મરણ અને નરક યોગ્ય કર્મચય છે. વિશેષ એ - કોણિક ત્યારે કાલાદિ દશકુમાર સાથે ચંપામાં રાજ્ય કરતો હતો. તે બધાં પણ દોગુંદક દેવની માફક કામભોગ પરાયણ ત્રાયસ્ત્રિંશક દેવની જેમ - X - X - ભોગ ભોગવતા રહેલાં હતા.

હલ્લ અને વિહલ્લ નામે કોણિકના બીજા બે ભાઈઓ જે ચેલ્લણા રાણીના પુત્રો પણ હતા, હવે હારની ઉત્પત્તિ કહે છે -

શકેન્દ્રએ શ્રેણિકની ભગવંત પ્રત્યેની નિશ્ચલ ભક્તિની પ્રશંસા કરી. ત્યારે સેડુકનો જીવ દેવ થયેલો, તે ભક્તિથી પ્રસન્ન થઈ શ્રેણિકને તે હાર અને બે ગોળ દડા આપેલા. શ્રેણિકે તે હાર ચેલ્લણાને આપ્યો. બે ગોળ દડા અભયની માતા સુનંદાને આપ્યા. તે વખતે સુનંદાએ “શું હું દાસી છું” એમ કહી ગોળાને ભીંતમાં ફેંક્યા. ત્યારે ગોળા ફાટતા કુંડલ જોડ અને વસ્ત્ર જોડ નીકળ્યા.

કોઈ વખતે અભયકુમારે ભગવંતને પૂછ્યું - છેલ્લો રાજા કોણ દીક્ષા લેશે ? ભગવંતે કહ્યું - ઉદાયી, પછી કોઈ નહીં લે. ત્યારે અભયે રાજ્ય ન સ્વીકારતા કોણિકને રાજ્ય આપ્યું, હલ્લને સેચનક હાથી અને વિહલ્લને હાર આપ્યો. - X - અભયકુમારે માતા સહિત દીક્ષા લીધી. ચેલ્લણાના ત્રણ પુત્રો થયેલા - કોણિક, હલ્લ અને વિહલ્લ. હવે કોણિકની ઉત્પત્તિ કહીએ -

કાલી, મહાકાલી આદિ દશને કાલ, મહાકાલાદિ દશ પુત્રો હતા. કોણિકે કાલાદિ દશકુમારો સાથે મળીને શ્રેણિક રાજાને [પોતાના પિતાને] જેલમાં નાંખ્યા. કોણિક પૂર્વ ભવનું વૈર હોવાથી શ્રેણિકને રોજ સવાર-સાંજ ૧૦૦ કોરડા મારતો હતો. તેને ભોજન કે પાણી પણ ન આપતો. ચેલ્લણા પોતાના વાળમાં બાંધીને લઈ ગયેલ અડદના બાકુડાને મદિરાના પાણીથી ઘોઈને આપતી.

કોઈ વખતે પદ્માવતીથી થયેલ કોણિકના પુત્રના નિમિત્તે - X - માતા ચેલ્લણાને કહ્યું કે - મને આ પુત્ર કેટલો પ્રિય છે ? ત્યારે ચેલ્લણાએ શ્રેણિકના કોણિક પ્રત્યેના પ્રેમની વાત કહી [જે ગ્રંથાતરથી જાણવી] ત્યારે જમતો જમતો જ ઉભો થઈને કોણિક કુહાડો લઈ પિતાની બેડી તોડવા દોડ્યો. - X - ત્યારે શ્રેણિક - X - તાલપુટ વિષ ખાઈને જીવનનો અંત કર્યો.

કેટલાંક કાળ પછી - X - રાજગૃહથી નીકળી કોણિક ચંપામાં રાજધાની કરીને રહ્યો. કોણિકની કથા પહેલાં એટલાં માટે કહી કે - તેણે કરેલા રથમુસલ સંગ્રામમાં ઘણાં જ લોકોનો ક્ષય કરવાથી નરક યોગ્ય કર્મો પાર્જન કાલાદિ દર્શને થયું. તેમાં કાલકુમારને આશ્રીને આ પહેલું અધ્યયન છે.

રથમુશલ સંગ્રામ - ચંપામાં કોણિક રાજા હતો, તેના નાના ભાઈ હલ્લ, વિહલ્લ પિતાએ આપેલા હાર અને હાથી સાથે વિલાસ કરતા હતા. - X - પદ્માવતીએ કોણિકને તે હાથી લઈ લેવા ઉશ્કેર્યો. - X - બંને નાના ભાઈ ભયથી વૈશાલીમાં પોતાના માતામહ-ચેટક પાસે ચાલ્યા ગયા. - X - X - તે નિમિત્તે યુદ્ધ થયું. ત્યારે કૂણિક સાથે પોતાની બીજી માતાના પુત્રો એવા દશ ભાઈઓ પણ યુદ્ધમાં જોડાયા. તે પ્રત્યેકને ૩૦૦૦ હાથી, ૩૦૦૦ રથ, ૩૦૦૦ ઘોડા, ત્રણ કરોડનું પાયદળ હતું. કોણિકને પણ હતું. - X -

ત્યારે પોતાનું આ ૧૧-માં ભાગનું સૈન્ય લઈને કાળ કુમાર પહેલો યુદ્ધમાં ચડ્યો. ચેટક રાજાએ પણ પોતાના ગણરાજાને બોલાવ્યા. ચેટક સહિતને બધાંનું પણ તેટલું જ હાથી આદિ બલ પરિમાણ હતું. યુદ્ધ થયું ચેટક રાજાને એક જ અમોઘ બાણ છોડવાની પ્રતિજ્ઞા હતી. કોણિકે ગરુડ વ્યૂહ રચ્યો. ચેટકે સાગર વ્યૂહ રચ્યો. - X - ચેટકે એક જ બાણ વડે તેને મારી નાંખ્યો. સૈન્ય ભાગ્યુ.

બીજે દિવસે એ જ પ્રમાણે સુકુમાલને હણ્યો. એ પ્રમાણે ક્રમશઃ દશ દિવસમાં - X - દશે કુમારોને હણ્યા. તેથી કોણિકે યુદ્ધ જીતવા અટક કર્યો. ત્યારે શકેન્દ્ર અને ચમરેન્દ્ર બંને આવ્યા, - X - કોણિકે મહાશિલા સંગ્રામ અને રથમુસલ સંગ્રામ કર્યો - X -

● સૂત્ર-૭ :-

ત્યારપછી તે કાલીદેવીને અન્ય કોઈ દિવસે કુટુંબ જાગરિકા કરતા આવો આધ્યાત્મિક યાવત્ સંકલ્પ ઉત્પન્ન થયો. - નિશ્ચે મારો પુત્ર કાલકુમાર ૩૦૦૦ હાથી આદિ સાથે યુદ્ધે ચડેલ છે. તો શું તે જીતશે કે નહીં જીતે ? જીવશે કે નહીં જીવે ? બીજાનો પરાભવ કરશે કે નહીં કરે ? કાલકુમારને હું જીવતો જોઈશ ? એ રીતે અપહત મન થઈને યાવત્ ચિંતામગ્ન બની.

તે કાળે, તે સમયે ભગવન્ મહાવીર સમોસર્યા. પર્ષદા નીકળી. ત્યારે કાલીદેવી આ વૃત્તાંત સાંભળીને, તેના મનમાં આવો સંકલ્પ યાવત્ થયો - નિશ્ચે ભગવન્ મહાવીર પૂર્વાનુપૂર્વીથી અહીં આવીને રહ્યા છે, તથા રૂપનું સ્મરણ પણ મહાફળને માટે છે યાવત્ વિપુલ અર્થનું ગ્રહણ તો મહાફલ માટે થાય જ. તો ત્યાં જઈ અને યાવત્ ભગવંતની પર્યુપાસના કરું. આ પ્રશ્ન પૂછીશ.

એમ વિચારીને કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવ્યા. બોલાવીને આમ કહ્યું - દેવાનુપ્રિયો ! જલ્દીથી ધાર્મિક યાનપ્રવર જોડીને લાવો. લાવીને યાવત્ મારી આજ્ઞા પાછી સોંપો. પછી તે કાલીદેવી ન્હાઈ, બલિકર્મ કરી યાવત્ અલ્પ પણ મહાર્થ આભરણથી અલંકૃત્ શરીરી થઈ ઘણી કુબ્જાદાસી સાથે યાવત્ મહત્તરના

વૃંદથી પરીવરીને અંતઃપુરથી નીકળી. નીકળીને બાહ્ય ઉપસ્થાન શાળામાં ધાર્મિક શ્રેષ્ઠ યાન પાસે આવીને તેમાં બેઠી.

ત્યારપછી પોતાના પરિવાર સાથે પરીવરીને ચંપા નગરીની વચ્ચેવચ્ચથી નીકળીને પૂર્ણભદ્ર ચૈત્યે આવી, આવીને છાત્રાદિ દૂર કરી, યાનને રોક્યું, રોકીને તે ધાર્મિક શ્રેષ્ઠયાનથી ઉતરી, પછી ઘણી કુબ્જાદાસી આદિથી પરીવરીને શ્રમમ ભગવન્ મહાવીર પાસે આવી, ભગવંતને ત્રણ વખત વંદન કરી, પોતાના પરિવાર સાથે શ્રવણેચ્છાથી અભિમુખ નમન કરી, વિનયથી અંજલી જોડીને પર્યુપાસના કરે છે.

ત્યારપછી ભગવંત મહાવીરે યાવત્ કાલીદેવીને તથા તે મહા મોટી પર્ષદાને ધર્મકથન કર્યું યાવત્ શ્રાવક કે શ્રાવિકા આજ્ઞામાં વિચરતા આરાધક થાય છે. ત્યારપછી તે કાલીરાણીએ ભગવંતની પાસે ધર્મ સાંભળી, અવધારી યાવત્ હર્ષિત થઈ ભગવંતને ત્રણ વખત વંદના કરી યાવત્ પૂછ્યું - ભગવન્ ! મારો પુત્ર કાલકુમાર યાવત્ રથમુશલ સંગ્રામમાં ગયો છે, તો તે જીતશે કે નહીં જીતે ઈત્યાદિ. ભગવંતે કાલી રાણીને કહ્યું - હે કાલી ! તારો પુત્ર - X - યાવત્ - X - હત, મથિત, પ્રવર વીર ઘાતિત, નિપતિત ચિહ્ન-ધ્વજ-પતાકાયુક્ત થયો, દિશા ન સૂચતા ચેટક રાજાની સન્મુખ આવ્યો તેના રથની સન્મુખ રથ કર્યો, ત્યારે ચેટક રાજાએ કાલકુમારને આવતો જોયો, જોઈને ક્રોધથી યાવત્ ધમધમતા ધનુષ્ લીધું, તીર લીધું. વૈશાળી સ્થાને ઉભા રહ્યા, કાન સુધી તીરને ખેંચ્યું, ખેંચીને કાલકુમારને એક જ બાણ વડે હણી નાંખ્યો.

હે કાલી ! તે મૃત્યુ પામ્યો, તારા કાલકુમારને હવે તું જીવતો જોઈશ નહીં. ત્યારે કાલીદેવી ભગવંત પાસે આ કથન સાંભળી, અવધારી, પુત્રના મહા શોકથી વ્યાપ્ત થઈ કુહાડાથી કાપેલ ચંપકલતાની જેમ ઘસ થઈને પૃથ્વીતલને વિશે સર્વાંગથી પડી, પછી મુહૂર્ત બાદ કાલીદેવી આશ્ચર્ય થઈ ઉત્થાનથી ઉઠે છે, ઉઠીને ભગવંત મહાવીરને વંદન-નમસ્કાર કર્યા. કરીને કહ્યું - ભગવન તે એમ જ છે, તેમજ છે, ભગવન્ ! તે અવિતથ છે, અસંદિગ્ધ છે. જે આપે કહ્યો તે અર્થ સત્ય છે. એમ કહી શ્રમણ ભગવંતને વાંદી-નમી, તે જ ધાર્મિક શ્રેષ્ઠ યાનમાં બેસી - X - પાછી ગઈ.

● વિવેચન-૭ :-

શું જયસ્વાધાને પામશે, પારકા સૈન્યનો પરાભવ કરી શકશે કે નહીં કરી શકે ? કાલ નામક મારા પુત્રને જીવતો જોઈશ કે નહીં ? એ રીતે યુક્ત-અયુક્તના વિવેચનમાં ઉપહત મનો સંકલ્પવાળી, હથેળી ઉપર મુખ રાખી, આર્તધ્યાનોપગત અને અઘોમુખ વદન અને નયનવાળી થઈ. દિનની જેમ વિવર્ણવદનવાળી થઈ. - X - મનોમાનસિક દુઃખથી અભિભૂત થઈ. - X -

આ આવા સ્વરૂપે આત્મવિષયક, સ્મરણરૂપ, પ્રાર્થિત, મનમાં વર્તતો પણ બહાર પ્રકાશિત ન થયેલ વિકલ્પ ઉત્પન્ન થયો, તેને જ કહે છે - ભગવન્ ! ગામેગામ

વિચરતા અહીં પધાર્યા છે - સમોસર્યા છે, આ જ ચંપાનગરીમાં પૂર્વભદ્ર ચૈત્યમાં યથાપ્રતિરૂપ અવગ્રહ યાચી સંયમ અને તપથી પોતાને ભાવિત કરતાં વિચરે છે. તથારૂપ અરહંત ભગવંતનું નામ ગોત્ર પણ શ્રવણ કરતાં મહાફળ પ્રાપ્ત થાય છે, તો પછી સન્મુખ જવું, વાંદવું, નમવું, પ્રતિપૃષ્ઠા કરવી, પર્યુપાસના કરવાના ફળનું પૂછવાનું જ શું હોય ? એક પણ આર્ય ધાર્મિક વચન શ્રવણનું મહાફળ છે, તેથી વિપુલ અર્થગ્રહણાર્થે હું ત્યાં જઈ, ભગવન્ ! મહાવીરને વંદન-નમન-સત્કાર-સન્માન કરું. કલ્યાણ-મંગલ-દૈવ-ચૈત્યરૂપ તેમની પર્યુપાસના કરું, જે ભવાંતરમાં પણ મને હિતકારી આદિ થશે. ઇત્યાદિ - X -

[અત્રે વૃત્તિકારશ્રી ઉક્ત શબ્દોની વ્યાખ્યા કરે છે, જે પૂર્વે અનેકવાર કરાયેલ હોવાથી અમે અત્રે નોંધતા નથી.] - X - X - X -

પછી ધર્મકાર્યાર્થે નિયુક્ત ચાતુર્ધટ અશ્વરથ - X - ઉપસ્થાપિત કરવા આજ્ઞા આપી. સ્નાન કર્યું, પછી સ્વગૃહે દેવોનું બલિક્રમ કર્યું, કૌતુક-મંગલ-પ્રાયશ્ચિત કર્યા જેથી દુઃસ્વપ્નાદિ નિવારણ થાય. - X - શુદ્ધ પ્રાવેશ્ય વસ્ત્રો પહેર્યા. - X - કુબ્જિકા, ચિલાતી, વટભા આદિ [જ્ઞાતાધર્મકથામાં વર્ણિત] દાસીઓ સાથે - X - પરીવરીને ઉપવેશન મંડપમાં આવી, રથમાં બેઠી. ભગવંત મહાવીર પાસે પહોંચી યાવત્ પર્યુપાસના કરવા લાગી. - X - X -

ત્યારપછી સૂત્રમાં - કાલીદેવીનો પુત્ર કાલકુમાર હાથી-ઘોડાદિ સાથે કોણિક રાજા વડે નિયુક્ત અને ચેટક રાજા સાથે રથમુશલ સંગ્રામમાં જે કર્યું તે કહે છે - સૈન્યનું હત થવું, માનનું મથન, સુભટોનો વિનાશ, ગરુડાદિ ઘજાનું પાડી દેવાયું. તેથી દિશા ન સૂઝતા ચેટક રાજાની લગોલગ આવી ગયો. - X - તે જોઈને ક્રોધિત-રુષ્ટ થયેલા, કુપિત, ક્રોધ જ્વાલાથી બળતા - X - ચેટક રાજાએ - X - X - બાણના એક જ પ્રહારથી પાષાણમય મહામારણ ચંત્રની માફક પ્રહારથી તેને હણ્યો.

● સૂત્ર-૮ થી ૧૦ :-

[૮] ભગવન્ ! એમ કહી ગૌતમસ્વામીએ યાવત્ વાંદીને પૂછ્યું - ભગવન્ ! કાલકુમાર યાવત્ રથમુશલ સંગ્રામમાં લડતા ચેટક રાજા વડે કૂટ પ્રહાર વત્ એક પ્રહારથી હણીને મારી નાંખતા, તે કાળ કરીને ક્યાં ગયો ? ક્યાં ઉત્પન્ન થયો ? ગૌતમ ! એમ કહી ભગવંત મહાવીરે એમ કહ્યું - ગૌતમ ! નિશ્ચે કાલકુમાર યાવત્ - X - મરીને ચોથી પંકપ્રભા પૃથ્વીમાં હેમાબ નામે નરકમાં ૧૦ સાગરોપમ સ્થિતિક નરકાવાસે નૈરચિકપણે ઉત્પન્ન થયો.

[૯] ભગવન્ ! કાલકુમાર કેવા આરંભ - કેવા સમારંભ - કેવા આરંભ સમારંભથી, કેવા ભોગ - કેવા સંભોગ - કેવા ભોગસંભોગથી, અશુભકૃત્ કર્મના ભારથી કાળમાસે કાળ કરીને ચોથી પંકપ્રભાપૃથ્વીમાં નૈરચિકપણે ઉપજ્યો ?

નિશ્ચે ગૌતમ ! તે કાળે, તે સમયે રાજગૃહ નામે ઋદ્ધ-સ્તિમિત-સમૃદ્ધ નગર હતું. ત્યાં શ્રેણિક નામે મહાન્ રાજા હતો. તેને નંદા નામે રાણી હતી. જે સુકુમાલ યાવત્ વિચરતી હતી. તે શ્રેણિક રાજા અને નંદા રાણીનો આત્મજ

એવો અભય નામે સુકુમાલ યાવત્ સુરપકુમાર હતો. જે શામ્ દંડમાં ચિત્રની જેમ યાવત્ રાજ્યધુરાનો ચિંતક હતો.

તે શ્રેણિક રાજાને બીજી ચેલ્લણા નામે સુકુમાલ યાવત્ રાણી પણ હતી. [૧૦] તે ચેલ્લણા દેવીને કોઈ દિવસે તે તેવા પ્રકારના વાસગૃહમાં યાવત્ સિંહ સ્વપ્ન જોઈને પ્રભાવતી માફક જાગી યાવત્ સ્વપ્નપાઠકને વિદાય આપી. યાવત્ ચેલ્લણા તે વચનોને સ્વીકારી પોતાના ભવનમાં પ્રવેશી. ત્યારપછી ચેલ્લણાને અન્ય કોઈ દિવસે ત્રણ માસ બહુ પ્રતિપૂર્ણ થતાં આવા પ્રકારનો દોહદ થયો - તે માતાઓ ધન્ય છે યાવત્ તેમનું જન્મ અને જીવિતનું ફળ છે, જે શ્રેણિક રાજાના ઉદરનું માંસ પકાવી, તળી, સેકીને સુરા યાવત્ પ્રસન્ના સાથે આસ્વાદન કરતી યાવત્ પરિભાગ કરતી દોહદને પૂર્ણ કરે છે.

● વિવેચન-૧૦ :-

સોલ્લેહિઃ આદિ-પકાવીને, તળીને, ભુંજીને, પ્રસન્નાદ્રાક્ષાદિ દ્રવ્યજન્ય મનની પ્રસક્તિ હેતુ, કંઈક આસ્વાદન કરતી, પરસ્પર બીજાને ખવડાવતી. [આ દોહદથી] તેણી લોહી વિનાની સુષ્ક, ભુખ્યા જેવી, માંસ રહિત, ભગ્ન મનોવૃત્તિવાળી, ભગ્નદેહ, નિસ્તેજ, દીન, સફેદ થઈ ગયેલા વદનવાળી, અધોમુખી થઈ યોગ્યાયોગ્યનો વિવેક ભૂલી ગઈ. ઇત્યાદિ - X - તેથી શ્રેણિકનો આદર ન કરતી, સામે ન જતી, મૌન રહે છે.

● સૂત્ર-૧૧ :-

ત્યારે તે ચેલ્લણાદેવી, તે દોહદ પૂર્ણ ન થતાં સુષ્ક, ભુખી, નિર્માસ, અવરુગ્ણા, ભગ્ન શરીરી, નિસ્તેજ, દીનવિમન વદના, પાંડુ મુખી, અવનમિત નયન અને વદન કમળવાળી થઈ, યથોચિત પુષ્પ-વસ્ત્ર-ગંધ-માળા-અલંકારનો ઉપભોગ ન કરતી, હાથ વડે મસળેલ કમળની માળા જેવી, અપહત મનો સંકલ્પા થઈ યાવત્ ચિંતામગ્ન થઈ.

પછી તે ચેલ્લણા દેવીની અંગ પરિચારિકાઓએ તેણીને શુષ્ક યાવત્ ચિંતામગ્ન જોઈ, જોઈને શ્રેણિક રાજા પાસે આવી, આવીને બે હાથ જોડી, મસ્તકે આવર્ત કરી, મસ્તકે અંજલિ કરી, શ્રેણિક રાજાને આ પ્રમાણે કહ્યું - નિશ્ચે હે સ્વામી ! અમે જાણતા નથી કે ચેલ્લણાદેવી કયા કારણથી સુષ્ક, ભુખી યાવત્ ચિંતામગ્ન છે.

ત્યારે શ્રેણિકરાજાએ તે અંગ પરિચારિકા પાસે આ અર્થ સાંભળી, સમજી પૂર્વવત્ સંબ્રાંત થઈ ચેલ્લણા દેવી પાસે આવે છે, આવીને તેણીને સુષ્ક યાવત્ ચિંતામગ્ન જોઈને આમ બોલ્યા - હે દેવાનુપ્રિયા ! તું કેમ સુષ્ક યાવત્ ચિંતામગ્ન છો ? ત્યારે ચેલ્લણાદેવી શ્રેણિક રાજાના આ કથનનો આદર કરતી નથી, જાણતી નથી પણ મૌન રહે છે. ત્યારે તે શ્રેણિક રાજા ચેલ્લણાને બીજી-ત્રીજી વખત પણ આમ કહે છે - શું હું તારી વાતને સાંભળવા યોગ્ય નથી કે જેથી તું આ અર્થને ગોપવે છે ? ત્યારે તે ચેલ્લણાદેવી શ્રેણિક રાજાએ બે-ત્રણ વખત

આ પ્રમાણે પૂછતાં શ્રેણિક રાજને આમ કહ્યું -

હે સ્વામી ! એવી કોઈ વાત નથી, જે સાંભળવા તમે યોગ્ય ન હો, આ અર્થને સાંભળવા તો તમે અયોગ્ય છો જ નહીં. નિશ્ચે હે સ્વામી ! મને તે ઉદાર યાવત્ મહારવ્ણ આપ્યા પછી ત્રણ માસ પ્રતિપૂર્ણ થતાં આવો દોહદ ઉત્પન્ન થયો કે - તે માતા ધન્ય છે, જે તમારા ઉદરમાસને પકાવીને યાવત્ દોહદ પૂર્ણ કરે છે. તેથી હે સ્વામી ! તે દોહદ પૂર્ણ ન થતાં સુષ્ક, ભુખી યાવત્ ચિંતામગ્ન છું. ત્યારે શ્રેણિકે ચેલ્લણને કહ્યું -

હે દેવાનુપિય ! તું અપહત યાવત્ ચિંતામગ્ન ન થા, હું તેવો કંઈ યત્ન કરીશ, જેથી તારા દોહદ પૂર્ણ થશે. એમ કહી ચેલ્લણ દેવીને તેવી ઈષ્ટ, કાંત, પ્રિય, મનોહર, મલામ, ઉદાર, કલ્યાણ-શિવ-ધન્ય-મંગલ, મિત, સશ્રીક વાણી વડે આશ્વાસિત કરે છે. ચેલ્લણ દેવીની પાસેથી નીકળીને બાહ્ય ઉપસ્થાન શાળામાં જ્યાં સિંહાસન છે, ત્યાં આવે છે. આવીને શ્રેષ્ઠ સિંહાસનની પૂર્વાભિમુખ બેસે છે. તે દોહદની સંપ્રાપ્તિ નિમિત્તે ઘણાં આય અને ઉપાયોને ઔત્પાતિકી-વૈનચિકી-કાર્મિકી-પારિણામિકી બુદ્ધિ વડે વિચારતા તે દોહદના આયને અને ઉપાયને કે સ્થિતિને ન પામતાં અપહત મનો સંકલ્પાદિ થયો.

આ તરફ અભયકુમાર નહાઈ યાવત્ અલંકૃત શરીરે પોતાના ઘેરથી નીકળી બાહ્ય ઉપસ્થાન શાળામાં શ્રેણિક રાજ પાસે આવે છે. શ્રેણિકને યાવત્ ચિંતામગ્ન બોલને આમ કહ્યું - હે તાત ! અન્ય સમય તમે મને બોલને યાવત્ હર્ષિત હૃદયી થતા. હે તાત ! આજે તમે કેમ યાવત્ ચિંતામગ્ન છો ? હે તાત ! જો હું આ વાતને શ્રવણ કરવા યોગ્ય હોઉં તો મને આ વાત જેમ હોય તેમ અવિતથ, અસંદિગ્ધ કહો. જેથી હું તે અર્થનું અંતગમન કરી શકું. ત્યારે શ્રેણિકે અભયકુમારને કહ્યું -

હે પુત્ર ! એવો કોઈ અર્થ નથી કે જે સાંભળવા તું અયોગ્ય હોય. નિશ્ચે હે પુત્ર ! તારી લઘુમાતા ચેલ્લણ દેવીને તે ઉદાર યાવત્ મહારવ્ણના ત્રણ માસ બહુ પ્રતિપૂર્ણ થતાં યાવત્ મારા ઉદરનું માંસ પકાવીને યાવત્ દોહદ પૂર્ણ થાય. ત્યારથી તે ચેલ્લણદેવી તે દોહદને અપૂર્ણ થતાં શુષ્ક યાવત્ ચિંતામગ્ન થઈ છે. હે પુત્ર ! ત્યારથી હું તે દોહદની સંપ્રાપ્તિ નિમિત્તે ઘણાં આય યાવત્ સ્થિતિ ન જાણી શકવાથી યાવત્ ચિંતામગ્ન છું.

ત્યારે તે અભયકુમારે શ્રેણિક રાજને કહ્યું - હે તાત ! તમે અપહત યાવત્ ચિંતામગ્ન ન થાઓ. હું તેવો પ્રયત્ન કરીશ, જેથી મારી લઘુમાતા ચેલ્લણદેવીના દોહદની સંપ્રાપ્તિ થશે. એમ કહી શ્રેણિક રાજને તેવી ઈષ્ટ યાવત્ વાણીથી આશ્વાસિત કર્યા, કરીને પોતાના ઘેર આવ્યો. આવીને અભ્યંતર રહસ્ય સ્થાનીય પુરુષોને બોલાવીને આમ કહ્યું - હે દેવાનુપિયો ! તમે જાઓ. કસાર્જાનેથી તારું માંસ, લોહી અને બસ્તિપુટક લાવો.

ત્યારે તે સ્થાનીય પુરુષો, અભયકુમારે આમ કહેતાં હર્ષિત થઈ યાવત્

સ્વીકારી, ત્યાંથી નીકળીને કસાર્જાઓ પાસે આવ્યા. તારું માંસ-લોહી-વસ્તિપુટક લીધા, લઈને અભયકુમાર પાસે આવી યાવત્ તે માંસ-લોહી-બસ્તિપુટક ધર્યા. ત્યારે અભયકુમારે તે માંસ અને લોહીને કાપણી વડે કાપ્યા, સરખા કર્યા. શ્રેણિક રાજ પાસે આવીને શ્રેણિક રાજને ગુપ્ત સ્થાને શય્યામાં ચતા સુવડાવ્યા. પછી શ્રેણિકના ઉદર ઉપર તે તાજ માંસ અને લોહીને મૂક્યા, બસ્તિપુટકથી વીંટ્યા, રાજને ગાટ આર્કંદ કરાવ્યું, ચેલ્લણ દેવીને ઉપરના પ્રાસાદમાં બોઈ શકે તેમ બેસાડ્યા, ચેલ્લણદેવીની બરાબર સન્મુખ શ્રેણિક રાજને ચતા સુવડાવી, શ્રેણિકરાજના ઉદરના માંસને કાંપણીથી કાપે છે, તે ભાજનમાં મૂકે છે. ત્યારે શ્રેણિક રાજ મૂર્છાનો દેખાવ કરે છે, મુહૂર્ત પછી એકબીજા સાથે વાર્તાલાપ કરતાં રહે છે.

પછી અભયકુમાર શ્રેણિક રાજના ઉદરના માંસને ગ્રહણ કરીને ચેલ્લણ દેવી પાસે આવીને, તેની પાસે રાખે છે. પછી ચેલ્લણ દેવી શ્રેણિકરાજના તે ઉદરના માંસને પકાવીને દોહદ પૂર્ણ કરે છે પછી તેણીના દોહદ સંપૂર્ણ, સંમાનિત, વિચ્છિન્ન થતાં ગર્ભને સુખે સુખે વહન કરે છે. તેણીને અન્ય કોઈ દિવસે મધ્યરાત્રિએ આવો સંકલ્પ યાવત્ થયો - આ બાળક ગર્ભમાં આવ્યો ત્યારે પિતાના ઉદરનું માંસ ખાધું. મારે એ શ્રેયસ્કર છે કે આ ગર્ભને સાટિત, પાટિત, ગાલિત, વિધ્વંસિત કરવો.

એ પ્રમાણે વિચારી તે ગર્ભને ઘણાં ગર્ભશાતન-પાતન-ગાલણ-વિધ્વંસણ વડે સાટિત-પાટિત-ગાલિત-વિધ્વંસિત કરવા ઈચ્છ્યો, પણ તે ગર્ભ સડ્યો-પડ્યો-ગળ્યો કે વિધ્વંસ પામ્યો નહીં. ત્યારપછી જ્યારે ચેલ્લણ દેવી તે ગર્ભને સડાવવા યાવત્ નાશ કરવા સમર્થ ન થઈ ત્યારે શ્રાંત, તાંત, પરિતાંત, નિર્વિણ થઈ અકામિત-અવસવસ-આર્ત વશાર્ત દુઃખાર્ત થઈ ગર્ભ વહે છે.

● વિવેચન-૧૧ :-

[વૃત્તિ સ્પષ્ટ છે. કિંચિત્ ઉલ્લેખ સૂત્ર-૧૦માં કર્યો છે, શેષ કથન-] તે માતા ધન્ય છે, કૃત્લક્ષણ છે, તેમના જન્મ જીવિતનું ફળ સુલભ છે - X - X - બસ્તિપુટક-ઉદરનો અંતવર્તી પ્રદેશ. - X - સપ્રતિદિંક્રાંતિ અભુમુખ. - X - X - ઔષધ વડે સાતન - ઉદરની બહાર કરવું. પાતન - ગાલન, વિધ્વંસ-સર્વ ગર્ભ પાડી દેવો. શ્રાંત-તાંત-પરિતાંત એ એકાર્થક ખેદવાચી શબ્દો છે. - X -

● સૂત્ર-૧૨ :-

ત્યારપછી ચિલ્લણ દેવીએ નવ માસ બહુ પ્રતિપૂર્ણ થતાં યાવત્ સુકુમાલ, સુરૂપ બાળકને જન્મ આપ્યો. પછી તે ચેલ્લણને આવો સંકલ્પ યાવત્ થયો. જ્યારે આ બાળક ગર્ભમાં આવ્યો ત્યારે પિતાના ઉદરનું માંસ ખાધું, ન જાણે આ બાળક મોટો થઈ અમારા કુળનો અંતકર થશે. તે મારે શ્રેયસ્કર છે કે હું આ બાળકને એકાંતે ઉકરડામાં ફેંકાવી દઉં. એમ વિચારી દાસીને બોલાવીને કહ્યું - દેવાનુપિયા ! તું આ બાળકને એકાંતે ઉકરડામાં ફેંકી દે.

ત્યારે તે દાસી ચેલ્લણાએ આમ કહેતા હાથ જોડી યાવત્ તેણીના વચનને વિનયથી સ્વીકારીને, તે બાળકને બે હાથમાં લઈ અશોક વાટિકામાં જઈ, તે બાળકને એકાંતે ઉકરડામાં ફેંકે છે. તે બાળકને ત્યાં ફેંકતા - X - ત્યાં અશોક વાટિકામાં ઉઘોત થયો.

પછી શ્રેણિક રાજાને આ વૃત્તાંત પ્રાપ્ત થતાં અશોકવાટિકાએ ગયો, જઈને તે બાળકને એકાંતમાં ઉકરડામાં ફેંકાયેલો જોયો, જોઈને ક્રોધિત થઈ યાવત્ મિસમિસાહટ કરતાં તે બાળકને બે હાથ વડે ગ્રહણ કરીને ચિલ્લણાદેવી પાસે આવ્યો. તેણીને ઉચ્ચ-નીચ વચનો વડે આક્રોશ કર્યો, નિર્ભર્સના કરી, ઉદ્ધર્ષણા કરી. કરીને કહ્યું - તેં મારા પુત્રને એકાંતે ઉકરડામાં કેમ ફેંક્યો ? એમ કહીને ચેલ્લણા દેવીને આકરા સોગંદ આપીને કહ્યું - દેવાનુપ્રિયા ! તું આ બાળકને અનુક્રમે સંરક્ષણ સંગોપન સંવર્ધન કર. ત્યારે ચેલ્લણા શ્રેણિક રાજાને આમ કહેતા સાંભળી લજ્જિત, વ્રીડિત, ઘ્રિડા થઈ [ઘણી જ શરમાઈ] બે હાથ જોડી શ્રેણિક રાજાના વચનને વિનયથી સ્વીકાર્યું. તે બાળકને અનુક્રમે સંરક્ષણ-સંગોપન-સંવર્ધન કરવા લાગી.

● વિવેચન-૧૨ :-

આક્રોશ, નિર્ભર્સના, ઉદ્ધર્ષણા સમાનાર્થી શબ્દો છે.

● સૂત્ર-૧૩ :-

ત્યારે તે બાળકને એકાંતે ઉકરડામાં ફેંકેલો ત્યારે અગ્રાંગુલી કુકડાના પીંછાથી દુભાઈ હતી. વારંવાર પરુ અને લોહી નીકળતા હતા. ત્યારે તે બાળક વેદનાભિભૂત થઈ, મોટા-મોટા શબ્દોથી રડતો હતો. ત્યારે તે શ્રેણિક રાજા તે બાળકને બરાડતો સાંભળી - સમજી તે બાળક પાસે આવ્યો. આવીને તે બાળકને બે હાથ વડે ગ્રહણ કરે છે, અગ્રાંગુલીને પોતાના મુખમાં નાંખી, લોહી અને પરુને મુખ વડે ચુસે છે. ત્યારે તે બાળક સમાધિ પામી, વેદના રહિત થઈ મૌન રહ્યો. જ્યારે તે બાળક વેદનાથી - X - બરાડતો હતો, ત્યારે શ્રેણિક રાજા તે બાળકને હાથમાં લેતો યાવત્ તે બાળક વેદના રહિત થતો શાંત થતો હતો.

તે બાળકના માતાપિતાએ ત્રીજે દિવસે ચંદ્ર-સૂર્ય દર્શન કરાવ્યું યાવત્ બારમો દિવસ આવતા આવા પ્રકારનું ગુણનિષ્પન્ન નામ કર્યું. આ બાળકની - X - આંગળી કુકડાના પીંછાથી દુભાઈ, તેથી તેનું નામ કોણિક થાયો. - X - એ રીતે કોણિક નામ કર્યું. પછી અનુક્રમે સ્થિતપતિતાઈ મેઘની માફક યાવત્ ઉપરી પ્રાસાદે વિચરે છે.

● વિવેચન-૧૩ :-

સ્થિતપતિતા - કુળક્રમથી આવેલ જન્માનુષ્ઠાન.

● સૂત્ર-૧૪ :-

પછી કોણિકકુમારને મધ્યરાત્રિએ યાવત્ આવો સંકલ્પ થયો. હું શ્રેણિક રાજાની વ્યાઘાતથી સ્વયં રાજ્યશ્રી કરવા, પાળવા સમર્થ નથી. તો મારે શ્રેણિક

રાજાને બેડીમાં નાંખીને, મનો પોતાને અતિ મહાન્ રાજ્યાભિષેકથી અભિસિંચિત્ કરવો. એમ વિચારી શ્રેણિક રાજાના અંતર, છિદ્રો, વિરહોને જોતો-જોતો રહેવા લાગ્યો. પછી કોણિક તેમના અંતર યાવત્ મર્મ ન પામતા, કોઈ દિવસે કાલાદિ દશે કુમારોને પોતાને ઘેર બોલાવ્યા. કહ્યું કે - નિશ્ચે આપણે શ્રેણિક રાજાના વ્યાઘાતથી સ્વયં રાજ્યશ્રીને કરતા-પાળતા વિચરવા સમર્થ નથી. તે આપણે તેમને બેડીમાં નાંખીને રાજ્ય, રાષ્ટ્ર, બલ, વાહન, કોશ, કોષાગાર, જનપદને ૧૧-ભાગે વહેંચી સ્વયં રાજ્યશ્રીને કરતા, પાળતા યાવત્ વિચરીએ.

ત્યારે કાલાદી દશે કુમારો કોણિકના આ અર્થને વિનયથી સ્વીકારે છે. પછી કોણિક કુમારે કોઈ દિવસે શ્રેણિક રાજાના અંતરને જાણીને શ્રેણિક રાજાને કેદમાં નાંખે છે. પોતાને અતિ મહાન્ રાજ્યાભિષેક વડે અભિસિંચિત્ કરાવે છે. પછી તે કોણિક રાજા થયો. પછી કોઈ દિવસે કોણિક રાજા સ્નાન યાવત્ સર્વાલંકારથી વિભૂષિત થઈ ચેલ્લણા દેવીને પાદ વંદનાર્યે શીઘ્ર આવે છે.

● વિવેચન-૧૪ :-

અંતર - અવસર, છિદ્ર-અલ્પ પરિવારાદિ, વિરહ-નિર્જન.

● સૂત્ર-૧૫ :-

ત્યારે કોણિક રાજાએ ચેલ્લણા દેવીને અપહત યાવત્ ચિંતા મગ્ન જોઈ, જોઈને તેણીના પગે પડ્યો અને કહ્યું - કેમ માતા ! તમને તુષ્ટિ, ઉત્સવ, હર્ષ કે આનંદ નથી ? કે જેથી હું પોતે જ રાજ્યલક્ષ્મીને ભોગવતો યાવત્ વિચરું છું. ત્યારે ચેલ્લણા દેવીએ કોણિક રાજાને કહ્યું - હે પુત્ર ! મને ક્યાંથી તુષ્ટિ આદિ થાય ? જે તેં તારા પિતા, દેવ સમાન, ગુરુજનસમાન, તારા પર અતિ સ્નેહાનુરાગ વડે રક્ત એવા શ્રેણિક રાજાને બેડીમાં બાંધી પોતાનો રાજ્યાભિષેક કરાવેલ છે ?

ત્યારે કોણિક રાજાએ ચેલ્લણા દેવીને આમ કહ્યું - શ્રેણિક રાજા મારો ઘાત કરવા ઈચ્છતા હતા, મને મારવા-બાંધવા-નિષ્ણુભણા કરવા ઈચ્છતા હતા. તો તેમને મારા ઉપર અતિ સ્નેહાનુરાગ કેમ હોય ? ત્યારે ચેલ્લણાદેવીએ કોણિકને કહ્યું - પુત્ર ! તું મારા ગર્ભમાં આવ્યો, ત્રણ માસ પુરા થતાં દોહદ ઉત્પન્ન થયો ઈત્યાદિ પૂર્વવત્ પુત્ર ! તારા ઉપર આવો સ્નેહાનુરાગ હતો.

ત્યારે કોણિક રાજા, ચેલ્લણા દેવી પાસે આ અર્થને સાંભળી, સમજીને ચેલ્લણાદેવીને કહ્યું - મેં ખોટું કર્યું, પિતા-દેવ-ગુરુજનસમ, અતિ સ્નેહાનુરાગ રક્ત શ્રેણિક રાજાને બેડીમાં નાંખ્યા તો હું જઈ અને શ્રેણિક રાજાની જાતે જ બેડી છોડું. એમ કહી હાથમાં કુહાડી લઈ કેદખાનામાં જવા નીકળ્યો.

ત્યારે શ્રેણિક રાજાએ કોણિકને હાથમાં પરસુ લઈને આવતો જોયો, જોઈને કહ્યું - આ કોણિકકુમાર અપ્રાર્થિત પ્રાર્થિત યાવત્ શ્રી-દ્રી પરિવર્જિત છે, હાથમાં પરસુ લઈ જલ્દી આવે છે. જાણતો નથી કે તે મને કયા કુમાર વડે મારશે, એમ કહી ડરી યાવત્ સંજાત ભયથી તાલપુટ વિષ મુખમાં નાંખે છે. ત્યારે

- X - મુહૂર્તાન્તરમાં વિષ પરિણામ પામતાં શ્રેણિક રાજા નિષ્ણાણ, નિશ્ચેષ્ટ, જીવરહિત થઈ પૃથ્વી ઉપર પડી ગયા.

ત્યારે કોણિક કુમારે કેદખાનામાં જઈને શ્રેણિક રાજાને યાવત્ જીવરહિત જોયા. જોઈને પિતાસંબંધી શોકથી વ્યાપ્ત થયો. કુહાડાથી કાપેલ ચંપકવૃક્ષવાત્ પૃથ્વીતલે સર્વાંગથી ઘસી પડ્યો. પછી કોણિક મુહૂર્તાન્તર બાદ સાવધાન થઈ સેતો - આર્કંદ કરતો - શોક કરતો - વિલાપ કરતો બોલ્યો - અહો ! મેં અધન્ય, અપુન્ય, અકૃત્પુન્યે દુષ્ટ કર્યું કે મારા પિતા યાવત્ સ્નેહાનુરાગ રક્તને બેડીનું બંધન કર્યું, મારા નિમિત્તે જ શ્રેણિક રાજા મૃત્યુ પામ્યા. એમ કહી ઈશ્વર, તલવર યાવત્ સંધિપાલ સાથે પરિવરી રુદન આદિ કરતાં મહાન્ ઋદ્ધિ અને સત્કાર સમુદય વડે શ્રેણિક રાજાનું નીહરણ કર્યું તથા લૌકિક મૃત કાર્ય કર્યા.

ત્યારપછી કોણિક આ મહા મનોમાનસિક દુઃખથી અભિભૂત થઈ, અન્ય કોઈ દિવસે અંતઃપુર પરિવાર સહિત, ભાંડોપગરણ લઈ રાજગૃહીથી નીકળી, ચંપાનગરી આવ્યો. ત્યાં પણ વિપુલ ભોગ સમૂહને પામ્યો અને કેટલાંક કાળે શોક રહિત થયો.

● વિવેચન-૧૫ :-

ઘાતન, મારણ, બંધન, નિષ્ક્રુબણ એ પરાભવ સૂચક શબ્દો છે. નિષ્ણાણ-નિશ્ચેષ્ટાદિ પ્રાણ અપહાર સૂચક છે. અવતીર્ણ - ભૂમિ ઉપર પડી ગયો. - X - મનોમાનસિક - વચન વડે અપ્રકાશિત.

● સૂત્ર-૧૬,૧૭ :-

[૧૬] ત્યારપછી તે કોણિક રાજા અન્ય કોઈ દિને કાલાદિ દશ કુમારને બોલાવીને રાજ્ય યાવત્ જનપદને ૧૧-ભાગમાં વહેંચે છે. પછી સ્વયં રાજ્યશ્રીને કરતા, પાળતા વિચરે છે.

[૧૭] ત્યાં ચંપાનગરીમાં શ્રેણિક રાજાનો પુત્ર અને ચેલ્લણા દેવીનો આત્મજ કોણિક રાજાના સહોદર નાનો ભાઈ વેહલ્લ નામે સુકુમાર યાવત્ સુરપકુમાર હતો. તે વેહલ્લકુમારને શ્રેણિક રાજાએ જીવતાં જ સેચનક હાથી અને અટારસરો હાર પૂર્વે આપેલ. ત્યારે તે વેહલ્લકુમાર સેચનક ગંધહસ્તિ સાથે અંતઃપુર પરિવારથી પરીવરીને ચંપાનગરીની મધ્યેથી નીકળે છે, નીકળીને વારંવાર ગંગા મહાનદીમાં સ્નાન કીડાર્થે ઉતરે છે. ત્યારે સેચનક ગંધહસ્તિ રાણીઓને સુંદથી ગ્રહણ કરે છે, પછી કેટલીકને પાછળ બેસાડે છે, કેટલીકને સ્કંધે બેસાડે છે. એ રીતે કુંભ ઉપર, મસ્તકે, દંતમુશલે, બેસાડે છે. સુંદ વડે ગ્રહણ કરી ઉંચે આકાશમાં ઉછાળે છે, સુંદમાં લઈ હીંચકા ખવડાવે છે, દાંતના અંતરમાંથી કાઢે છે, સુંદમાં પાણી ભરીને સ્નાન કરાવે છે અને કીડા કરાવે છે.

ત્યારે ચંપા નગરીના શૃંગાટક, ટ્રિક, ચતુષ્ક, ચત્વર, મહાપથ, માર્ગોમાં ઘણાં લોકો પરસ્પર એમ કહે છે યાવત્ પ્રરૂપે છે - એ પ્રમાણે નિશ્ચે દેવાનુષ્ઠિયો ! વેહલ્લકુમાર સેચનક ગંધહસ્તિ વડે અંતઃપુરને પૂર્વવાત્ પાઠ કહેવો. આ વેહલ્લ

કુમાર રાજ્યશ્રીનું ફળ અનુભવતો વિચરે છે, કોણિક નહીં.

ત્યારે પદ્માવતીને આ વૃત્તાંત જાણીને આવો સંકલ્પ થયો. આ રીતે વેહલ્લકુમાર સેચનક ગંધહસ્તિથી યાવત્ કીડા કરે છે ઈત્યાદિ તો અમારે આ રાજ્ય યાવત્ જનપદથી શું પ્રયોજન, જો અમારે સેચનક ગંધહસ્તિ નથી. તો મારે કોણિક રાજાને આ વાત કરવી શ્રેયસ્કર છે, એમ વિચારી કોણિકરાજા પાસે આવી બે હાથ જોડી યાવત્ કહ્યું - સ્વામી ! વેહલ્લકુમાર યાવત્ - X - સેચનક ગંધહસ્તિ નથી ? કોણિક રાજાએ પદ્માવતીની આ વાતનો આદર ન કર્યો, સન્મુખ ન જોયું, પણ મૌન રહ્યો. ત્યારે પદ્માવતીએ વારંવાર કોણિક રાજાને આ વાત વિનવ્યા કરી.

ત્યારે કોણિક રાજા, પદ્માવતી દેવીએ વારંવાર આ વાત વિનવતા અન્ય કોઈ દિને વેહલ્લકુમારને બોલાવીને સેચનક હાથી અને અટારસરો હાર માંગ્યો. ત્યારે વેહલ્લે કોણિકને કહ્યું - હે સ્વામી ! શ્રેણિક રાજાએ જીવતાં જ તે બંને મને આપેલ છે, તો હે સ્વામી ! જો મને અર્ધુ રાજ્ય અને જનપદ આપો તો હું તમને તે બંને આપું. ત્યારે કોણિકે તેની આ વાતનો આદર ન કર્યો, જાણી નહીં, પણ વારંવાર હાથી અને હાર માંગ્યા કર્યા.

ત્યારે તે વેહલ્લકુમાર કોણિક રાજાએ વારંવાર હાથી અને હાર મુંડવવા - લઈ લેવા - ખેંચી લેવા ઈચ્છે છે જાણી તેણે વિચાર્યું કે કોણિક રાજા મારા હાથી અને હારને યાવત્ ખેંચી ન લે, તેટલામાં મારે તે બંને ગ્રહણ કરી અંતઃપુર પરિવાર સહિત, ભાંડોપગરણ આદિ લઈને ચંપાનગરથી નીકળી વૈશાલીનગરીમાં આર્યક ચેટક પાસે જઈને રહેવું યોગ્ય છે. એમ વિચારી તે કોણિક રાજાના અંતરાદિ યાવત્ જાગતો વિચરે છે.

ત્યારપછી વેહલ્લકુમાર અન્ય કોઈ દિને કોણિક રાજાના અંતરને જાણીને ગંધહસ્તિ તથા અટાર સરાહારને લઈને, અંતઃપુરના પરિવારથી પરિવરી, ભાંડ-માત્ર-ઉપકરણ સહિત ચંપાનગરીથી નીકળી, વૈશાલીનગરી આવ્યો. આવીને વૈશાલીમાં આર્યક ચેટક રાજા પાસે જઈને રહ્યો.

કોણિકરાજાએ આ વૃત્તાંત જાણીને વેહલ્લકુમાર મને કીધા વિના હાર અને હાથી લઈને યાવત્ આર્યચેટક રાજા પાસે જઈને રહેલ છે, તો મારે તે બંને માટે દૂત મોકલવો. એમ વિચારી દૂતને બોલાવીને કહ્યું - તું જ, વૈશાલી નગરી જઈ મારા માતામહ ચેટક રાજાને હાથ જોડી વધાવીને કહે કે - હે સ્વામી ! કોણિક રાજા વિનવે છે કે વેહલ્લકુમાર કોણિકરાજાને કહ્યા વિના યાવત્ આવેલ છે, તો હે સ્વામી ! અનુગ્રહ કરીને કોણિક રાજાને હાર અને હાથી પાછા સોંપો, વેહલ્લકુમારને મોકલો.

ત્યારે દૂતે કોણિક રાજાના વચનને સ્વીકારી પોતાના ઘેર જઈ ચિત્રની માફક યાવત્ વધાવીને કહ્યું - નિશ્ચે હે સ્વામી ! કોણિક રાજા વિજ્ઞાપિત કરે છે કે યાવત્ વેહલ્લકુમારને મોકલો. ત્યારે ચેટકરાજાએ દૂતને કહ્યું - દેવાનુષ્ઠિય !

કોલિક રાજા શ્રેણિકરાજાનો પુત્ર, ચેલ્લાદેવીના આત્મજ, મારો દોહિત્ર છે, તેમજ વેલ્લ પણ છે. શ્રેણિક રાજાએ જીવતાં જ વેલ્લને સેચનક ગંધહસ્તિ અને અટારસરો હાર પૂર્વે આપેલ છે. તો જો કોલિક રાજા વેલ્લને રાજ્ય અને જનપદનો અર્ધભાગ આપે તો હાર અને હાથી બંને પાછા આપું અને વેલ્લકુમારને પાછો મોકલું.

તે દૂતને સત્કારી, સન્માની વિદાય કર્યો. ત્યારે તે દૂત ચેટકરાજાથી વિદાય પામી, ચાતુર્ધટ અશ્વરથ - X - માં બેસી વૈશાલીની મધ્યેથી નીકળી માર્ગમાં શુભ વસતિ અને પ્રાતરાશ વડે યાવત્ વધાવીને કોલિકને કહ્યું - સ્વામી ! ચેટક રાજા આજ્ઞા કરે છે કે - યાવત્ પૂર્વવત્ - તો હે સ્વામી ! ચેટકરાજા હાર અને હાથી આપતા નથી કે વેલ્લને મોકલતા નથી.

ત્યારે કોલિક રાજાએ બીજી વખત દૂતને બોલાવીને કહ્યું - તું વૈશાલી જા - મારા માતામહ ચેટક રાજાને કહે કે - સ્વામી ! કોલિક રાજા કહે છે કે - જે કોઈ રત્નો ઉપજે તે બધાં રાજકુલગામી હોય, શ્રેણિક રાજાને રાજ્યશ્રી કરતાં અને પાળતાં બે રત્નો ઉપજ્યા, સેચનક ગંધહસ્તી અને અટારસરો હાર. તો રાજકુલની પરંપરાથી આવતી સ્થિતિ લોખ્યા વિના તે બંને અને વેલ્લને પાછો સોંપો.

ત્યારે તે દૂત કોલિક રાજાને પૂર્વવત્ યાવત્ વધાવી બોલ્યો હે સ્વામી ! કોલિક રાજા કહે છેઃ ઈત્યાદિ. ત્યારે ચેટક રાજાએ તે દૂતને કહ્યું - પૂર્વવત્ યાવત્ દૂતને સત્કારીને વિદાય કર્યો. ત્યારે દૂતે યાવત્ કોલિક રાજાને પૂર્વવત્ બધું નિવેદન કર્યું.

ત્યારે કોલિક રાજા તે દૂત પાસે આ સાંભળી, સમજી કોધિત થઈ યાવત્ ધમધમતો ત્રીજા દૂતને બોલાવીને કહ્યું - તું જા, વૈશાલીનગરીમાં ચેટક રાજાને ત્યાં ડાબા પગે પાદપીઠને પ્રહાર કરી, ભાલાની અણીથી આ લેખ આપીને કોધિત થઈ યાવત્ મસ્તકે ઊભલી ચડાવી ચેટક રાજાને કહેજે - ઓ ચેટક રાજા ! અપ્રાર્થિતના પ્રાર્થિત, દુરંતઃ યાવત્ પરિવર્જિત આ કોલિક રાજા આજ્ઞા કરે છે - કોલિક રાજાને હાર, હાથી, વેલ્લકુમાર પાછા સોંપો અથવા યુદ્ધ માટે સજ્જ થઈને રહો. કોલિકરાજા બલ-વાહન અને સ્કંધાવાર સહિત યુદ્ધસજ્જ થઈ જલ્દી આવે છે.

ત્યારે તે દૂત બે હાથ હોડી યાવત્ ચેટક રાજાને વધાવીને કહ્યું હે સ્વામી ! આ મારી વિનય પ્રતિપત્તિ છે. હવે કોલિક રાજાની આજ્ઞા પ્રમાણે યાવત્ પૂર્વવત્ બધું કર્યું - કહ્યું.

ત્યારે તે ચેટક રાજાએ તે દૂતની પાસે આ અર્થને સાંભળી, સમજી કોધિત થઈ યાવત્ કહ્યું - હું કોલિક રાજાને હાર, હાથી, વેલ્લકુમારને નહીં મોકલું, યુદ્ધસજ્જ થઈને હું રહીશ. દૂતને સત્કાર્યા, સન્માન્યા વિના પાછલે દ્વારેથી કાઢ્યો.

● વિવેચન-૧૭ :-

[સૂત્રમાં માત્ર વેલ્લકુમાર નામ છતાં વૃત્તિકારે હલ્લ અને વિહલ્લ પૂર્વ સૂત્રમાં કહ્યા, ચેલ્લાદા રાણીના કહેવાથી કોલિક શ્રેણિક રાજાને છોડાવવા જાય છે, પણ વૃત્તિકાર પુણ્યેમની વાત નોંધે છે, સૂત્ર કરતાં વૃત્તિમાં આ ભિન્ન કથન નિવેદનના ઔચિત્ય વિશે બહુશ્રુતો પાસે જાણવું.]

[વૃત્તિકારે નોંધેલ વૃત્તિમાંથી કિંચિત્ આ રીતે -] આર્યક એટલે માતામહ, સંપેહ - વિચારવું, અંતર - પ્રવિરલ મનુષ્યાદિ. 'ચિત્ર' - રાજપ્રશ્નીય ઉપાંગમાં જે ચિત્ર નામે દૂત છે, તેની માફક છે. પ્રાતરાશ - સૂર્ય ઉગ્યા પછી પહેલાં બે પ્રહરનો ભોજન કાળ - X - અલ્લોવેમાણ - પરંપરાથી આવતી પ્રીતિને ન લોપીને. - X - X -

● સૂત્ર-૧૮ :-

ત્યારે તે કોલિકરાજાએ તે દૂત પાસે આ અર્થને સાંભળી, સમજી કોધિત થઈ કાલાદિ દશ કુમારોને બોલાવીને કહ્યું - દેવાનુપ્રિય ! નિશ્ચે વેલ્લકુમાર મને કહ્યા વિના સેચનક હાથી અને અટારસરો હાર લઈ પૂર્વવત્ યાલ્યો ગયો છે. મેં દૂતો મોકલ્યા ઈત્યાદિ પૂર્વવત્ હે દેવાનુપ્રિયો ! આપણે ચેટક રાજાની યાત્રા ગ્રહણ કરવી [તેની સાથે યુદ્ધ કરવું] શ્રેયસ્કર છે. ત્યારે કાલાદિ દશે કુમારો કોલિક રાજાના આ અર્થને વિનયથી સ્વીકારે છે.

પછી કોલિકે કાલાદિ દશે કુમારોને કહ્યું - દેવાનુપ્રિયો ! તમે પોત-પોતાના રાજ્યોમાં જઈ, ળહાઈ યાવત્ પ્રાયશ્ચિત્ત કરી દરેકે દરેક હાથીના સ્કંધે બેસી, ૩૦૦૦ હાથી, ૩૦૦૦ રથ, ૩૦૦૦ ઘોડા, ૩ કરોડ પાયદળ સાથે પરીવરી સર્વ ઋદ્ધિ યાવત્ નાદ વડે પોત-પોતાના નગરથી નીકળી મારી પાસે આવો. ત્યારે કાલાદિ દશેએ કોલિકના આ અર્થને સાંભળી યાવત્ તે પ્રમાણે નીકળી અંગ જનપદમાં ચંપાનગરીમાં કોલિક રાજા પાસે આવ્યા. - X -

ત્યારે કોલિક રાજાએ કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને કહ્યું - જલ્દીથી આભિષેક્ય હસ્તિરત્ન સજાવો. અશ્વ-હાથી-રથ-ચાતુરંગિણી સેના સજ્જ કરો. યાવત્ આજ્ઞા પાછી સોંપી.

ત્યારપછી કોલિકરાજા સ્નાનગૃહે આવ્યો. યાવત્ નીકળીને બાહ્ય ઉપસ્થાન-શાળામાં યાવત્ નરપતિ આરૂઢ થયો. પછી કોલિક રાજા ૩૦૦૦ હાથી યાવત્ નાદ સહિત ચંપાનગરીની મધ્યેથી નીકળીને કાલાદિ દશકુમારો પાસે આવ્યો. તેમની સાથે ભળી ગયો. પછી કોલિક રાજા ૩૩,૦૦૦ હાથી યાવત્ ૩૩ કરોડ પાયદળ સાથે પરીવરી સર્વઋદ્ધિથી યાવત્ નાદથી શુભ વસતિ અને પ્રાતરાશ વડે અતિ દૂર નહીં તે રીતે અંતરાવાસથી વસતો વસતો અંગજનપદની મધ્યેથી વિદેહ જનપદમાં વૈશાલીનગરી જવા નીકળ્યો.

ત્યારે ચેટકરાજા આ વાત જાણીને નવ મલ્લકી, નવ લેચ્છકી, કાશી કોશલના અટાર ગણરાજાને બોલાવીને કહ્યું - વેલ્લકુમાર, કોલિક રાજાને કહ્યા વિના અહીં આવેલ છે ઈત્યાદિ બધું પૂર્વોક્ત જાણવું. તો શું કોલિક રાજાને

સેચનક હાથી અને અઢાર સરોહાર આપી દેવો ? કે યુદ્ધ કરવું. ત્યારે તે બધાંએ ચેટક રાજને કહ્યું - હે સ્વામી ! આ વાત યુક્ત નથી, પ્રતીત નથી, રાજને યોગ્ય નથી. - X - જો કોણિક - X - યુદ્ધ કરવા આવે છે, તો આપણે પણ યુદ્ધ કરીશું.

ત્યારે તે ચેટક રાજ નવ મલ્લકી, નવ લેચ્છવી, કાશીકોશલના અઢાર ગણરાજને એમ કહ્યું - જો તમે કોણિક રાજ સાથે યુદ્ધ કરવા ઇચ્છો છો, તો પોત-પોતાના રાજ્યમાં જઈ, સ્નાન કરી, યાવત્ કાલાદી માફક યાવત્ જય-વિજય વડે વધાવે છે. પછી ચેટક રાજ કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને કહ્યું - આભિષેક્ય હસ્તિ તૈયાર કરો, કોણિકની જેમ યાવત્ આરૂઢ થયો. પછી ચેટક રાજ ૩૦૦૦ હાથી આદિ સાથે કોણિક માફક યાવત્ વૈશાલી મધ્યેથી નીકળ્યો. નવ મલ્લકી આદિ રાજાઓ હતા, ત્યાં આવ્યો. પછી ચેટક રાજ સત્તાવન-સત્તાવનહજાર હાથી-ઘોડા-રથ અને ૫૭ કરોડ પાયદળ સાથે પરીવરીને સર્વ ઋદ્ધિથી યાવત્ સ્વથી શુભ વસતી અને પ્રાતરાશ વડે યાવત્ છાવણી નાંખતો કોણિક સાથે યુદ્ધ માટે સજ્જ રહ્યો.

ત્યારે તે કોણિક રાજ સર્વ ઋદ્ધિ યાવત્ સ્વથી દેશના પ્રાંતે આવીને ચેડગરાજથી યોજનને અંતરે છાવણી નાંખી. પછી બંને રાજાએ રણભૂમિને સજ્જ કરાવી, રણભૂમિમાં ગયા.

ત્યારપછી કોણિક રાજાએ ૩૩,૦૦૦ હાથી આદિથી ગરુડ વ્યૂહ રચ્યું અને રથમુસલ સંગ્રામમાં આવ્યો. પછી ચેટક રાજ ૫૭,૦૦૦ હાથી આદિથી શકટવ્યૂહ રચ્યો. રચીને રથમુસલ સંગ્રામે આવ્યા.

પછી બંને રાજાના સૈનિકો સજ્જ યાવત્ ગૃહિત આયુધ પ્રહરણ થઈ, ફળાંને હાથમાં લીધા, ખડ્ગ મ્યાન બહાર કર્યા, ભાથાને ખભે લટકાવ્યા, ધનુષ્ પ્રત્યાંચાયુક્ત કર્યા, બાણો ભાથામાંથી ખેંચ્યા, બરછી આદિ ઉછાળ્યા, સાથળે બાંધેલ ઘુઘરા હટાવ્યા. શીઘ્ર વાર્જિઓ વગાડ્યા, મોટા ઉત્કૃષ્ટ સીંહનાદાદિ અને કલકલ શબ્દો કરવા લાગ્યા. તેથી સમુદ્રવત્ ગર્જના કરતા હોય તેમ સર્વ સમૃદ્ધિ સહ યાવત્ વાર્જિના શબ્દ સહિત અશ્વરો અશ્વારો સાથે આદિ લડવા લાગ્યા.

પછી બંને રાજાના સૈનિકો સ્વામીની આજ્ઞામાં રક્ત હોવાથી મોટા જનક્ષયને કરતાં, જનવધ-જનમર્દન કરતાં, સંવર્તક વાયુવત્ લોકોને ઉપરઉપર ઓકળ કરતાં, નૃત્ય કરતાં ઘડ વડે અને હાથમાંથી પડી ગયેલ વાર વડે રણભૂમિને ભયંકર કરતાં, લોહીનો કાદવ કરતાં પરસ્પર યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. ત્યારે તે કાલકુમાર - X - ગરુડ વ્યૂહ વડે પોતાના ૧૧-માં ભાગના સૈન્ય વડે કોણિક સાથે રહીને રથમુશલ સંગ્રામમાં યુદ્ધ કરતો હત-મથિતાદિ થયો યાવત્ મૃત્યુ પામ્યો.

ગૌતમ ! એ રીતે કાલકુમાર આવા આરંભ યાવત્ અશુભ કૃત કર્મના

ભારથી કાળ કરી ચોથી પંકપ્રભા નરકે ઉત્પન્ન થયો.

● વિવેચન-૧૮ :-

કાલાદિ એ કોણિકના વચનો વિનયથી સ્વીકાર્યા - X - X - કોણિકે ત્રણ દૂત મોકલ્યા. - X - તોણ - બાણ, સજીવ - પ્રત્યાંચાસહ, - X - ભીમ - રૌદ્ર. બાકી બધું સુગમ છે.

● સૂત્ર-૧૯ :-

ભગવન્ ! કાળકુમાર ચોથી નરકથી અનંતર ઉદ્ધર્તીને ક્યાં જશે ? ક્યાં ઉપજશે ? ગૌતમ ! મહાવિદેહમાં ઉંચા ધનાદ્ય કુળોમાં ઉત્પન્ન થઈ દેવપ્રતિજ્ઞાવત્ કહેવું. યાવત્ દીક્ષા લઈને સિદ્ધ, બુદ્ધ થઈ યાવત્ સર્વ દુઃખોનો અંત કરશે.

⊗ અધ્યયન-૨ થી ૧૦ ⊗
— X — X — X —

● સૂત્ર-૨૦,૨૧ :-

[૨૦] ભગવન્ ! જો શ્રમણ યાવત્ સંપ્રાપ્તે નિરયાવલિકાના પહેલાં અધ્યયનનો આ અર્થ કહેલ છે, તો નિરયાવલિકાના બીજા અધ્યયનનો શ્રમણ ભગવંતે શો અર્થ કહ્યો છે ?

જંબૂ ! તે કાળે તે સમયે ચંપા નામે નગરી, પૂર્ણભદ્ર ચૈત્ય, કોણિક રાજ, પદ્માવતી દેવી હતા. તે ચંપા નગરીમાં શ્રેણિક રાજાની પત્ની, કોણિક રાજાની લઘુમાતા સુકાલી રાણી હતી. તે સુકાલીદેવીને સુકાલ નામે પુત્ર હતો. ત્યાર તે સુકાલ કુમાર અન્ય કોઈ દિને ૩૦૦૦ હાથી કાલકુમારની માફક બધું પૂર્વવત્ કહેવું યાવત્ મહાવિદેહ ક્ષેત્રે મોક્ષે જશે.

[૨૧] એ પ્રમાણે બાકીના આઠ અધ્યયનો પહેલાંની માફક જાણવા. માત્ર માતાના નામ પુત્ર સદૈશ કહેવા.

નિરયાવલિકા સૂત્રના દશ અધ્યયનનો
મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ટીકા સહિત અનુવાદ પૂર્ણ

આગમ સૂત્ર-૧૯, ઉપાંગસૂત્ર-૮ પૂર્ણ
— X — X — X — X — X — X —

આગમ સટીક અનુવાદનું વિભાગીકરણ

આગમનું નામ	ભાગ ક્રમાંક
આચારાંગ	૧ અને ૨
સૂત્રકૃતાંગ	૩ અને ૪
સ્થાનાંગ	૫ થી ૭
સમવાયાંગ	૮
ભગવતી	૯ થી ૧૩
જ્ઞાતાધર્મકથા	૧૪
ઉપાસકદશા, અંતકૃત્દશા, અનુતરોપપાતિકદશા, પ્રશ્નવ્યાકરણ	૧૫
વિપાકશ્રુત, ઔપપાતિક	૧૬
રાજપ્રશ્નીય	૧૭
જીવાજીવાભિગમ	૧૭ થી ૧૯
પ્રજ્ઞાપના	૨૦ થી ૨૨
સૂર્ય/ચંદ્ર-પ્રજ્ઞાપિ	૨૩, ૨૪
જંબૂદ્વીપ પ્રજ્ઞાપિ	૨૫ થી ૨૭
નિરયાવલિકા પંચક અને પયપ્ત્તાસૂત્રો-૧૦+૧	૨૮
નિશીથ, વ્યવહાર, બૃહલ્કલ્પ	
દશાશ્રુતરર્કધ અને જીતકલ્પ	૨૯
મહાનિશીથ	૩૦
આવશ્યક	૩૧ થી ૩૪
પિંડનિર્યુક્તિ, ઓઘનિર્યુક્તિ	૩૫
દશવૈકાલિક	૩૬
ઉત્તરાધ્યયન	૩૭ થી ૩૯
નંદીસૂત્ર	૪૦
અનુયોગદ્વાર	૪૧
કલ્પ (બારસા) સૂત્ર	૪૨